

Нарэшце мы па кроплі выціскаем з сябе раба і становімся беларусамі, якія маюць свой радавод, багаты на славытыя імёны і постаці. Замест стандартных помнікаў Леніну, аба-вязковых на плошчы кожнага горада, мы пачынаем дбаць аб помніках сынам Беларусі. У незалежнай Рэспубліцы Беларусь першы такі помнік адкрыты на пачатку мая ў гістарычным Тураве. Гэта — даніна павагі нашага народа "Златоусту, паче всех воссияв-шему нам", Кірылу Тураўскаму.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА.

ПОГЛЯД ПРАФЕСІЯНАЛА "АДТУЛЬ". МАГЧЫМА, СПРЭЧНЫ

ЦІ ЛЁГКА ВЯРНУЦЦА З ВЫРАЮ...

Праблема вяртання нашай нацыянальнай гісторыка-культурнай спадчыны няпростая. Наша спадчына — не толькі тыя каштоўнасці, якія былі вывезены з Беларусі ў час войнаў ці, так бы мовіць, у перыяд "ціхай акупацыі" (як у царскія, так і ў сталінскія часы), калі ўсё лепшае, што ствараў наш народ, вывозілася ў Маскву ці іншыя буйныя цэнтры культуры.

Наша спадчына — гэта і людзі, якія па тых ці іншых абставінах апынуліся па-за межамі краю, і іх вяртання (не абавязкова ў прамым сэнсе, а проста як далучэнне да ўдзелу ў культурным і навуковым жыцці рэспублікі) — таксама праблема як для іх саміх, так і для Беларусі.

Інтэрв'ю з адным з гэтых людзей, старшым навуковым супрацоўнікам Расійскага этнаграфічнага музея ў Санкт-Пецярбургу Алегам ЛЫСЕНКАМ якая і закранае гэтыя праблемы, да таго ж ілюструе супярэчнасці, з якімі неабходна сутыкаецца беларус, жывучы па-за межамі краю.

І хай не ўсе думкі, выказаныя спадаром Лысенкам, заслугоўваюць таго, каб узяць іх на ўзбраенне ў справе вяртання нашай спадчыны, тым не менш яны люстэрка тых працэсаў, якія адбываюцца ў свядомасці суайчыннікаў, вымушаных жыць і працаваць у іншамой асяроддзі.

Знаёмчы чытача з гэтым інтэрв'ю, мы спадзяёмся, што ён і сам вызначыць, якія думкі сп.Лысенкі слушныя, а якія патрабуюць ад кожнага свайго стаўлення да пазіцыі, выказанай спадаром Лысенкам, этнографам, ці, як ён сам лічыць, этнолагам.

— Алег Віктаравіч, растлумачце, калі ласка, розніцу паміж этнографам і этнолагам.

— Этнограф — больш вузкая паняцце, яно ўключае ў сябе толькі палявыя даследаванні, апісанне і фіксацыю знойдзенага матэрыялу, а этнолаг, хаця і займаецца тым самым, глядзіць на ўсё шырэй — вывучае тое, што знойдзена, абагульняе, распрацоўвае канцэпцыі, імкнецца зразумець народ у сістэме народаў.

— Спадар Алег, вы казалі, што нарадзіліся ў Полацку. А як вы апынуліся тут, у гэтым горадзе?

— Гэта было, напэўна, закладзена генетычна: продкі мае пераехалі ў канцы XIX стагоддзя з Полацка ў Пецярбург. Прадзед мае, напрыклад, адкрыў тут, а дзед і бабуля — у Полацку. Я і сам там нарадзіўся. Скончыў школу, гістарычны фа-

культэт БДУ ў Мінску. І калі яшчэ вучыўся, рабіў у Полацкім краязнаўчым музеі, займаўся археалогіяй старажытнага Полацка. У час вучобы сустраўся з такімі знакамітымі вучонымі, як Рапапорт, Булкін, якія былі кіраўнікамі майей студэнцкай практыкі, дарэчы, самі леныградцы. Яны ж (менавіта В.Булкін) і прапанавалі мне працу ў Этнаграфічным музеі, дзе я і дагэтуль адказваю за беларускі аддзел, правільней будзе сказаць, за аддзел этнаграфіі ўсходніх слаян.

— Хіба ж толькі гэтым абмяжоўваецца ваша дзейнасць?

— Ведаецца, мы ўсе ў нейкай ступені падпарадкоўваемся стэрэатыпам, і адзін з іх паказвае, што работнік музея — гэта той, хто бязвызна сядзіць у сваім кабінце і апроч гэтага нічым

[Заканчэнне на 7-й стар.]

ЧАМУ МЫ ТАКІЯ?

КАЛЬВАРЫЯ — АХВЯРА ВАНДАЛІЗМУ

І Людзі заўжды думалі пра смерць. Нават болей, чым пра жыццё. Старажытнагрэчаскі філосаф Эпікур казаў, што, пакуль існуем мы, смерці няма, калі ж яна прыходзіць, то няма ўжо нас.

Нас не будзе. Застануцца магільні, помнікі, крывы. Людзі, якія прыйдуць пасля нас, будуць чытаць надпісы з нашымі імёнамі. Што яны адчуваюць пры гэтым? Жаль? А можа, ім будзе

проста сорамна, як мне кожны раз, калі я прыходжу на Кальварыю могілкі ў Мінску, калі бачу іншыя на ўскраінах горада. Не пакідае пачуццё, нібы пахаванні тут зроблены выпадкова і мёртвыя перашкаджаюць жывым.

Калі гэта не так, то чаму ж яны такія недагледжаныя, чаму няма накіраванага ў такіх месцах спакою і цішыні? Чаму на іх столькі бруду?

Усе мы будзем там, на могілках. І робіцца страшна, калі ўяўляеш, што родны твой

чалавек ці ты сам будзеш ляжаць у магіле, якую могуць за-таптаць. З часам ніхто і не знойдзе твайго імя на надмагільным помніку, не знойдзе вольна, нібы ў вялікім парку, гуляюць у хованкі (за магільні можна схаватца). А два мілія хлопчкі, увайшоўшы ў азарт спаборніцтва — хто дастане да крывка, — кідаюць у касцёл ка-

мякамі снегу. Ім было так весела. Гэтыя хлопчкі — нашы дзеці.

І, відаць, такія звычкі ў іх — ад бацькоўскага выхавання. Як вядома, якое карэнне, такое і насенне. Іх бацькі і дзяды не цырымоніліся ні з могілкамі, ні з храмамі.

Калі пра зруйнаванне і апаганення царквы мы шмат чулі, то пра тое, як абыходзіліся атэісты з людскімі пахаваннямі, гаварылася меней. Для мяне, напрыклад, было страшэнным адкрыццём, што Беларускі ўніверсітэт знаходзіцца на месцы былых яўрэйскіх могілак. Пра гэта я даведалася з "Плана губернскага горада Мінску (1898 г.)", які склаў М.П.Зубчанка па матэрыялах Дзяржмузея Беларусі. Яўрэйскія могілкі на ім пазначаны паміж вуліцай Захар'еўскай (зараз праспект Ф.Скарыны) і

вуліцай Бабруйскай. Там цяпер і знаходзіцца ўніверсітэцкі гарадок.

Канешне, яўрэйскім могілкам ужо нічым не дапаможаш. Мне хочацца расказаць пра касцёл і могілкі на Кальварыі. Гэта самае старое пахаванне ў Мінску. Вядомае яно з пачатку XIX стагоддзя. У 1830 годзе могілкі былі агароджаны і была пабудавана ўязная брама. У 1839-м драўляная каплічка саступіла месца касцёлу з бутаванага каменя. У Сыракомля піша пра Кальварыю, што быў гэта ў яго час "арыстакратычны Мінскі могілнік, размешчаны ў п'яночна-заходнім баку, за тры вярсты ад гарадскіх муроў". Капліца была дзеючай да 1937

[Заканчэнне на 4-й стар.]

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

СТАТЫСТЫКА

МАЛЫ БІЗНЕС

На сённяшні дзень у выканаўчых камітэтах мясцовых Саветаў зарэгістравана каля 9 тысяч новых структур рыначнай эканомікі. У іх занята каля 110 тысяч чалавек. Акрамя таго, больш за 85 тысяч грамадзян працуюць у малых прадпрыемствах на дагаворных умовах і яшчэ каля 20 тысяч — па сумяшчальніцтву.

Большасць з гэтых прадпрыемстваў працуе ў гандлі і грамадскім харчаванні — 2 393. Каля паўтары тысячы асвойваюць рынак у сферы будаўніцтва. Замыкаюць спіс малыя прадпрыемствы і таварыствы з абмежаванай адказнасцю, якія заняты рашэннем транспартных і сельскагаспадарчых праблем, — адпаведна 93 і 147, а таксама працуюць на ніве народнай адукацыі — 54 прадпрыемствы.

ТАМОЖНІ

НА ГРАНІЦЫ З РАСІЯЙ

Створана Магілёўская тэрытарыяльная таможня, якая будзе кантраляваць экспарт і імпарт тавараў на ўсходзе нашай рэспублікі. Плануецца адкрыццё і другой таможні — у Крычаве. А пакуль на мяжы з Расіяй у гэтым рэгіёне працуюць чатыры міліцэйскія пасты. Толькі ў гэтым годзе яны канфіскавалі тавараў, якія спрабавалі незаконна вывезці з Беларусі, на агульную суму каля двух мільёнаў рублёў.

БЕСПРАЦОЎЕ

ЖАНОЧАЯ ДОЛЯ

Незайздросная доля беспрацоўнага сёння ў рэспубліцы амаль у 53 тысяч чалавек.

Больш за 65 працэнтаў з іх складаюць жанчыны. 16 тысяч прадстаўніц прыгожага полу былі вызвалены ад пасады пры ліквідацыі прадпрыемстваў або трапілі пад скарачэнне. 3,5 тысячы — выпускніцы вышэйшых, сярэдніх навучальных устаноў і школ. Больш за 11 тысяч работніц звольніліся па ўласнаму жаданню, а новага месца работы знайсці не змоглі.

КРЫМІНАЛЬНАЯ ХРОНІКА

САЎДЗЕЛЬНІКІ ЗЛАЧЫНСТВА — МІЛІЦЫЯНЕРЫ

У Смаргоні завяршыўся судовы працэс над групай раскрадальнікаў грамадскай маёмасці, што дзейнічалі ў Астравецкім раёне, сярод якіх аказалася некалькі супрацоўнікаў міліцыі. Уступіўшы ў змову з загадчыцай склада мясцовага калгаса “Шлях Леніна” Марыяй Балтруковіч, яны дапамагалі ёй (вядома, за адпаведную плату) збываць у суседнюю Літву дэфіцытнае гаручае. Пры гэтым дзейнічалі па аднолькаваму сцэнарыю: суправаджалі загрузаныя калгасным палівам аўтамабілі ў абход пагранічных кантрольна-прапускных пунктаў. Такім шляхам за два рэйсы перапрададзена амаль 9 тысяч літраў бензіну на некалькі дзесяткаў тысяч рублёў.

Падсудныя прыгавораны да пазбаўлення волі ўмоўна на розныя тэрміны.

ЖЭСТ

“БЕЛАРУСЬ” У ЮРМАЛЕ — НАША

Палітычным актам назвалі пасол Латвійскай Рэспублікі ў Беларусі Яніс Лоўнікс і дзяржаўны сакратар па справах Садружнасці Незалежных Дзяржаў Уладзімір Заламай падпісанае імі пагадненне аб вяртанні санаторыя “Беларусь” на Рызкім узмор’і ва ўласнасць нашай рэспублікі.

Пасля падпісання дакументаў Яніс Лоўнікс, адказваючы на пытанні журналістаў, адзначыў, што ўрад Латвійскай Рэспублікі вітае вяртанне ўласнасці яе

МІЖНАРОДНЫ СЕМІНАР

У Міжнародным маладзёжным лагеры “Юнацтва”, што на Мінскім моры, прайшоў трохдзённый семінар. Яго тэма: “Праблемы і перспектывы працаўладкавання інвалідаў па зроку ва ўмовах рыначнай эканомікі; працаўладкаванне — для большасці, сацыяльная ахова — для ўсіх”. Беларускае таварыства інвалідаў па зроку ўжо трэці раз збірае да сябе са ўсяго свету прадстаўнікоў аналагічных аб’яднанняў, каб разам вырашаць праблемы іх нялёгкага жыцця.

На семінары распрацавана стратэгія прафесійнай падрыхтоўкі страціўшых зрок. Яе выснавай стане лепшы вопыт краін як Усходняй, так і Заходняй Еўропы.

сапраўднаму гаспадару.

Яніс Лоўнікс таксама заявіў, што для некаторых грамадзян Беларусі ўводзіцца льготны візавы рэжым. Урад Латвійскай Рэспублікі прыняў рашэнне, што з гэтага часу любы грамадзянін Беларусі, які мае замежны пашпарт і пуцёўку для адпачынку ў гэты санаторый, зможа атрымаць візу ў латвійскім пасольстве бясплатна. Гэта, паводле слоў дыпламата, не проста прыгожы жэст, а пасільная дапамога беларусам, якія перажываюць вынікі чарнобыльскай катастрофы.

ГАНАРОВЫ ПРАФЕСАР БДУ

Вучоны савет Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на сваім нядаўнім пасяджэнні прысвоіў званне ганаровага прафесара Андзію Цеханавецкаму. Ён, наш суайчыннік з Англіі, доктар мастацтвазнаўства, з’яўляецца кавалерам дзяржаўнага ўзнагарод многіх краін свету. Акрамя гэтых пералічаных тытулаў носіць і іншы: ганаровы доктар Варшаўскага і Мексіканскага ўніверсітэтаў.

А. Цеханавецкі нарадзіўся на Віцебшчыне і вядзе свой радавод са старажытнага арыстакратычнага роду князёў Мсціслаўскіх і Заслаўскіх.

У выступях членаў вучонага савета былі адзначаны галоўныя напрамкі плённай і шматбаковай дзейнасці доктара Цеханавецкага. Такія, як, напрыклад, навуковая праца. Ён аўтар вядомых у акадэмічных колах свету даследаванняў па гісторыі мастацтва і культуры Беларусі. Як арганізатарская: ініцыятыва і правядзенне навуковых нарад і канферэнцый у Англіі, Польшчы, Беларусі. Як мецэнацкая: ён ахвяраваў беларускаму народу слугі пояса, старадрукі, карціны.

На пасяджэнні прысутнічала і выказала свае віншаванні новаму ганаровому прафесару БДУ Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Польшчы ў Беларусі Э. Смулэк. Ліст з віншаваннямі і пажаданнямі плённай працы даслаў А. Цеханавецкаму і Старшыня пастаяннай Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па адукацыі, культуры і захаванню гістарычнай спадчыны Н. Гілевіч.

ЗДАРЭННІ

НАПАД НА РЭДАКЦЫЮ

Неўстаноўленыя асобы ўчынілі пагром у рэдакцыі аб’яднанай газеты ў Лідзе. Пранікінуўшы ноччу ў неахоўваемае, размешчанае амаль у цэнтры горада памяшканне, налетчыкі ўзламалі дзверы некалькіх кабінетаў, пашкодзілі мэблю, ускрылі сейф. Украдзены тэлефонны апарат, асабістыя рэчы супрацоўнікаў. Пацярпела чытацкая пошта, дзелавыя паперы. Як паведаміў карэспандэнту Белінфарма рэдактар “Лідскай газеты” Аркадзь Бяспалы, гэта чацвёрты напад на рэдакцыю за тры апошнія гады. Мяркуюцца, што іх учыняюць тыя, каму не падабаецца прынцыповы курс газеты. Папярэднія “ЧП” засталіся нераскрытымі, падрабязнасці апошняга высвятляе следства.

ХІМІЧНАЯ АХОВА

СУПРАЦЬ АГНЮ

У Інстытуце лесу Акадэміі навук Беларусі распрацаваны вогнеахоўныя хімічныя саставы, якія эфектыўна могуць быць выкарыстаны пры тушэнні лясных пажараў. Сутнасць навінкі на першы погляд простая. Палаючы ўчастак лесу акружаецца паласой высечкі ці ворыва ў некалькі метраў. На яе наносіцца спецыяльнае хімічнае рэчыва, якое і з’яўляецца лакалізатарам полымя. Дасягнуўшы такога бар’ера, агонь імгненна страчвае гарачыню і праз некалькі хвілін сам па сабе пачынае гаснуць.

Штогод лясныя пажары вынішчаюць у рэспубліцы сотні тысяч гектараў каштоўнага народнага багацця — лесу. І тое, што ўбачылі пры выпрабаваннях на палігоне Інстытута лесу вучоныя, леснікі-практыкі і прафесіянальныя пажарныя, усяляе вялікі аптымізм.

ЗНАХОДКІ

РЫМСКІЯ ДЫНАРЫ

Легендарныя дынарыі Рымскай імперыі, якія, паводле папярэдняга заключэння спецыялістаў, былі выраблены ў 182 годзе новай эры, знойдзены ў гліняным гаршку на глыбіні двух метраў недалёка ад вёскі Кабакі Бярозаўскага раёна.

Такія знаходкі на тэрыторыі Беларусі і Украіны раней не фіксаваліся.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

НАШАЙ сталіцы для пашырэння сваіх межаў патрабуецца на бліжэйшы час 9 тысяч гектараў зямлі ў прыгарадзе. Па плану развіцця Мінска да 2010 года ў горадзе будучы будаваць дамы меншай колькасці паверхаў, атрымае развіццё ўзвядзенне катэджаў.

У ГЛЫБОКІМ крызісе рачны транспарт рэспублікі. На працяглым адстоі 80 працэнтаў транспартнага транзітнага флоту, 70 працэнтаў калектыву без працы. На выплату дапамог непрацоўчым няма грошай.

ПАВОДЛЕ сацыялагічных апытанняў, рэйтынг папулярнасці палітычных сіл ўзначальвае Камуністычная партыя Беларусі — 15,9 працэнта. На апошнім месцы нацыянальна-дэмакратычная партыя, яе падтрымлівае толькі 1 працэнт насельніцтва, БНФ мае 5,8 працэнта прыхільнікаў.

ХОДЗЯЦЬ чуткі, што ў бліжэйшы час, магчыма, будзе падпісана ўрадавае пагадненне аб дапамозе Расіі ў будаўніцтве атамнай станцыі на тэрыторыі Беларусі. Як вядома, рэспубліка з распадам СССР пазбавілася надзеінных крыніц энергіі. Але ж перад намі — прывід чарнобыльскай катастрофы...

ЗНОЙДЗЕНА надмагільная пліта спыннага беларускага мастака Напалеона Орды. У Іванаве пры будаўніцтве школы на месцы могілак быў знішчаны фамільны склеп Ордаў. Тут быў пахаваны мастак паводле яго завяшчання. Надмагільную пліту выратаваў і захаваў настаўнік з вёскі Агова Барыс Вайцэховіч.

КАМЕРЦЫЯ, відаць, хутка пранікне ў дзіцячыя садкі. Да школ і вышэйшых навучальных устаноў гэта пошасць ужо дайшла. Сёлета інтэлектуальны ад бізнесу прапануюць свае паслугі студэнтам і школьнікам: напісанне дыпломнай работы каштуе да 45 тысяч рублёў, шпаргалка для выпускнікоў школ па любому экзамену — 500 рублёў.

ПЯЦЬ з паловай тысяч мінчан атрымалі зямлю пад агароды і дачы, дзеля гэтага ім перададзена 55 гектараў пушчэцы вакол сталіцы. Усяго ж мінчанам выдзелена 665 гектараў зямлі.

У БРЭСЦЕ з’явілася фірма, якая мае намер сватаць нашых кабет замежным жаніхам. Вярбоўчыкі нявест абяцаюць ахвочым выскачыць замуж адшукаць суджанага ў любым пункце свету — у Германіі, ЗША, Аўстраліі і нават Новай Зеландыі. Былі 6 грошы!

"НЕ ЖАНОЧАЯ" СПРАВА?..

БІЗНЕС-ВУМЕН

"Я не прыпомню выпадку, калі магла б аднесці сябе да слабай паловы чалавецтва. Але гэта мо тэма, што я Вол па кітайскаму, здаецца, гараскопу. Таму так яно і атрымліваецца ў жыцці: у прагоюся і цягну любую работу, не думаючы, мужчынская яна ці жаночая. А думка пра тое, каб не працаваць увогуле, быць хатняй гаспадыняй і выхавателем малых яшчэ дзяцей, недапушчальна ўвогуле найперш таму, што немагчыма, як і ў большасці сем'яў, пра жыцц на адну зарплату мужа. Вось таму нашы дзеці атрымліваюць, як мы жартуем, "дваранскае выхаванне", г.зн. выхоўваюцца на дварэ. А з майго боку вядзецца яшчэ і выхаванне па тэлефоне ў рабочы час. Якое усё ж імшасце — хатні тэлефон!.."

Гэты сумны маналог я пачула ад жанчыны, якая вырашыла ўзяцца за працу зноў-такі не жаночую. Яна пачала займацца бізнесам.

Мне думаецца, што сёння нашых, былых савецкіх, а зараз СНДзюскіх жанчын ніяк нельга назваць гэтай самай слабай паловай чалавецтва. Наша (і асабліва беларуская) жанчына можа ўсё! Што там у Няркава: "Кона на скаку останвіт, в горящую избу войдет..." Гэта пройдзены этап. Наша жанчына пайшла далей і смела называе сябе такім мянскім, але модным словам — "бізнес-вумен".

Жанчына ў бізнесе?! А куды дзенецца? Пацягнеш і тут любы воз, які б цяжкі ён ні быў. Ды і што застаецца, калі згодна са статыстычнымі данымі, 80 працэнтаў сярод беспрацоўных у Беларусі — жанчыны. Вось таму ад напаяжартоўнай размовы даводзіцца перайсці да вельмі сур'ёзнай, з мноствам праблем тэмы: "Жанчына і бізнес".

З жаночымі праблемамі мне прыйшлося пазнаёміцца дастаткова грунтоўна падчас II Міжнароднага фестывалю жаночага кіно, які праходзіў у Мінску напрыканцы красавіка гэтага года. У рамках фестывалю адбылася канферэнцыя на тэму: "Жанчына, цывілізацыя, грамадства ў канцы XX стагоддзя". Канферэнцыя праходзіла на працягу трох дзён. Кожны дзень быў свой "круглы стол": "Жанчына і палітыка" з удзелам вядомых грамадскіх дзеячак Галіны Старавойтавай і Казімеры Прунскай, а потым "Жанчына і бізнес" і "Жанчына і экалогія".

Гэта была першая "гастаўка". Канферэнцыя была тэарэтычнай, перадумовай адкрыцця практычнай выставы-кірмашу,

якая праходзіла праз пару тыдняў, у маі, у сталічным Палацы мастацтва і мела назву "Жанчына, творчасць, бізнес". Тое мноства надзвычай прыгожых, далікатна, па-мастацку выкананых вырабаў жаночых прадпрыемстваў, пералік якіх зойме многа месца, дакладна пацярджала, што жаночы бізнес неаддзельны ад творчасці. Жаночы бізнес асаблівы. Гэта нялёгка і цяжкая праца, натхненне, фантазія.

Як дапамагчы жанчыне ў бізнесе? Гэту тэму мела канферэнцыя, якая адбылася падчас выставы-кірмашу. Галоўная мэта — выявіць таленавітых жанчын, дапамагчы ім знайсці рынак збыту іх тавараў і знайсці спонсараў.

На канферэнцыі прысутнічалі госці: місіс Керстэман і місіс Вандэрзэнт з Нідэрландаў (Галандыя). Абе дзве жанчыны займаюцца бізнесам даўно і маюць у гэтай справе вялікі вопыт, якім вырашылі падзяліцца з нашымі жанчынамі.

У Галандыі жаночы рух даволі моцны. Нідэрландская кампанія кансультантаў праводзіць бясплатна вучобу ў Мінску па пытаннях малога бізнесу, менеджменту, якая рэгулярна арганізуецца Саюзам жанчын Беларусі.

Гэтую добрую справу вядзе і Федэрацыя прафсаюзаў Беларусі, дзе створаны Міжнародны цэнтр сацыяльных і працоўных пагадненняў, ствараецца Рэспубліканскі цэнтр сацыяльнай падтрымкі жанчын. На базе цэнтра праходзіць бясплатную перакваліфікацыю і юрыдычныя кансультацыі пачынаючыя бізнесмены.

На канферэнцыі выступалі жанчыны, якія маюць стабы вопыт у бізнесе. Святлана Папаўдзіна — прадстаўнік малога прадпрыемства з калектыўнай адказнасцю "Сертыка". Прадпрыемства аказвае паслугі ў галіне метралогіі і стандартызацыі і працуе самастойна ўжо трэці год. Усяго на прадпрыемстве 25 чалавек, з іх 21 жанчына. Яны займаюцца даволі сур'ёзнымі праблемамі сертыфікацыі прадукцыі сродкамі неразрушаючага кантролю на прадпрыемствах машынабудавання, энергетыкі, прыборабудавання. Аднак праблемы і цяжкасці тут тыя ж, што і ў іншых жанчын, якія працуюць у бізнесе: неапраўдана жорсткая падатковая палітыка адбівае ўсякае жаданне працаваць. Няма сэнсу зарабляць грошы, бо што б ні зарабілі, амаль усё ідзе на падаткі.

Другая праблема — вельмі вялікія накладныя расходы: электраэнергія, асвятленне, ацяпленне. Зараз павышаны выплаты за арэнду памяшканняў. Усё гэта выпіваецца ў вялікую суму і проста звязвае рукі. Не хапае сродкаў, каб абнавіць асноўныя фонды, купіць абсталяванне і заплаціць людзям большую зарплату.

Дык як жа дапамагчы жанчыне ў бізнесе? На гэта пытанне спрабавала адказаць кандыдат эканамічных навук Людміла Гразнова. Яна адзначыла, што ў "малым" бізнесе занята 27 працэнтаў жанчын. Аднак у вялікіх фірмах, на прадпрыемствах, якія вядуць вялікі бізнес, колькасць жанчын складае 8,9 працэнта, гэта значыць утрыя менш.

Спецыялізацыя жанчын у бізнесе больш прыбліжана да хатняй працы: вышывка, трыкатж, пляценне, вырабы з сапопкі і льну, інш. З другога боку, гэтай справай займаюцца жанчыны, якія маюць вышэйшую адукацыю, у асноўным інжынеры, тэхнолагі, навуковыя супрацоўнікі. Яны трацяць набытую кваліфікацыю, абясцэняюць усю сваю бытую дзейнасць.

Неабходна накіроўваць жанчын, якія валодаюць грунтоўнымі ведамі і вопытам работы, менавіта ў тую сферу прадпрыемства, якая звязана з іх былой дзейнасцю. Людміла Гразнова мае рацыю, што для гэтага трэба мяняць сам бізнес, бо ў сённяшнім прадпрыемстве адбіваецца не толькі дыскрымінацыя жанчын, а і ўсіх сумленных людзей, якія хочуць займацца справай на цывілізаваным узроўні. Зараз жа ўсе справы вырашаюць тыя, хто мае сувязі і пратэкцыю. Неабходна мяняць патрыярхальныя стэрэатыпы наша грамадства ў адносінах да жанчын увогуле, тады толькі яна не будзе адчуваць гэтай дыскрымінацыі як асоба ніжэйшага гатунку.

У гэтай справе Галандыі складалася ўражанне аб нашых жанчын як аб актыўных і моцных творчых асобах. На Захадзе пагоня за грашыма, прыбыткам заслабляе ўсё. Многія дзелавыя людзі забываюцца пра тэатры і канцэрты, пра пазію і музыку. Хочацца верыць, што, пераймаючы вопыт заходняга бізнесу, нашы жанчыны не возьмуць гэтую спадчыну ў свой набытак, бо страта духоўнага пачатку страшней за самую вялікую беднасць.

Галіна АГАЛАКАВА.

У БЕЛАРУСАЎ БЕЛАСТОЧЧЫНЫ НА ПЕРАЛОМЕ ЖЫЦЦЯ

На некалькі дзён апошняй декады мая штаб-кватэра Беларускага грамадска-культурнага таварыства (БГКТ) на вуліцы Варшаўскай, 11, у Беластоку (Польшча) стала месцам надзвычай актыўнай дзейнасці асаблівага рэзанансу і важнасці. З 21 па 22 мая тут праходзіла міжнародная навукова-тэарэтычная канферэнцыя "Дарога да ўзаемнасці", а 23-га — XII з'езд БГКТ.

Вельмі абагульнена адзначу, што сустрэча беларускіх і польскіх навукоўцаў у многіх сваіх рысах атрымалася трапным тэарэтычным дапаўненнем да з'езда. Шмат якія пытанні навукова-даследчага характару, якія абмяркоўваліся вучонымі, тычыліся праблематыкі мовы, культуры, гісторыі нашых земляў, трохсоттысячнага аўтаhtonнага насельніцтва Беларуска-польскага паляўнага таварыства.

Канферэнцыя была падрыхтавана супольнымі высілкамі БГКТ, Гродзенскага аддзялення Беларускага фонду культуры, Саюза паляўнага Беларусі. Сярод яе ўдзельнікаў знаходзіліся афіцыйныя, а таксама духоўныя асобы, запрошаныя госці з Беларусі і Польшчы. Большасць з іх узяла ўдзел і ў рабоце XII з'езда.

На пленарным пасяджэнні выступілі Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Беларусь у Польшчы У. Сянько. Ён жа перадаў ад імя міністра замежных спраў П. Краўчанкі прывітальныя словы і да з'езда.

Віншаванні і пажаданні ад урада РБ з нагоды гэтых дзюах акцыі абвясціла загадчык сектара Упраўлення сацыяльна-культурнага комплексу Савета Міністраў РБ Н. Голубева.

Прывітальнае пасланне навукоўцам і дэлегантам з'езда БГКТ даслаў і міністр інфармацыі А. Бутэвіч. Для асвятлення гэтых падзей была запрошана і наша газета.

Пасля завяршэння дыскусій і выступленняў з рэфератамі на канферэнцыі ўся яе грамада наведвала Музей помнікаў беларускай культуры і прываслаўную

царкву Святога Мікалая ў Гайнаўцы, дзе літаральна на наступны дзень адкрыўся фестываль царкоўнай музыкі, Музей пад адкрытым небам у Бела-авескай пушчы.

XII з'езд БГКТ, які сабраў 77 дэлегантаў з розных аддзелаў таварыства, адкрыў старшыня галоўнага праўлення А. Баршчэўскі, на абавязку якога быў і справаздачны даклад. Сход вітала паслы Сейма Рэспублікі Польшчы У. Цімашэвіч і Я. Чыквін, прадстаўнікі палітычных партый, прываслаўнага кліру. Акрамя ўжо згаданых прадстаўнікоў беларускага боку, свой выступ адрасаваў з'езда і намеснік старшыні праўлення Беларускага таварыства "Радзіма" У. Навіцкі.

У гонар з'езда ў царкве Беластока была адслужана літургія.

Вельмі напростую гадзіну перажывае і БГКТ, і ўся беларуская нацыянальная меншасць у Польшчы. Прычын тут нямае, іхнія карані цягнуцца з грунту эканамічных цяжкасцей, якія ставяць пад пагрозу нават магчымасць утрымання і арэнды будынка таварыства; з пэўнага суб'ектывізму, паводле многіх дэлегантаў, у адносінах да Беларуска-польскага таварыства ўладаў; недастатковай увагі і дапамогі з боку Беларусі. І не затухае разлад, які прывёў да разкага размежавання ў Саюзе Беларусаў Польшчы...

Поўнай неспадзяванкай для мяне была заява, падтрыманая дэлегантамі, што БГКТ не будзе накіроўваць пасланцоў у Мінск на першы з'езд Беларусаў свету...

XII з'езд даў мандат даверу нававыбранаму кіраўніцтву: старшыні галоўнай управы Я. Сымчэўскаму, яго намесніку М. Мікалаюку, сакратару В. Ласкевічу. Ганаровым старшынёй быў абраны прафесар, вядомы пазі і грамадскі дзеяч А. Баршчэўскі.

Больш падрабязны матэрыял аб вышэйзгаданых падзеях чытаць зноўдзе ў бліжэйшым нумары "Голасу Радзімы".

Кастусь ШАЛЯСТОВІЧ.

ДАЛІКАТНАЯ СИТУАЦЫЯ

НОТА ПАСОЛЬСТВА ЗША

Паводле звестак, атрыманых БелаПАН з пэўных крыніц, пасольства ЗША ў Мінску накіравала ноту Міністэрству замежных спраў Беларусі з прымяненнем выступлення прадстаўніка Савета Міністраў рэспублікі Г. Данілава на адной з прэс-канферэнцый.

Уноце прыводзіцца словы Г. Данілава, якія трактуюцца пасольствам як абраза пасла.

Пасольства патрабуе тлумачэнняў наконт гэтых заяў, гаворыцца ў ноце, асабліва сказа, які мае дачыненне да пасла. Гэты сказы, узяты ў кантэксце — пакінуўшы ў баку недалікатны пасыл у адносінах да асабістага прадстаўніка прэзідэнта ЗША ў Рэспубліцы Беларусь, — мае на ўвазе, што пасол займаецца падрыўной дзейнасцю ў Беларусі. У залежнасці ад тлумачэння міністэрствам вышэйсказанага пасольства пакідае за сабой права вярнуцца да гэтага пытання ў будучыні або праз асобнае дыпламатычнае паведамленне, або праз публічную заяву. А пакуль пасольства жадае заявіць, што, як цытавалася, пасыл пана Данілава, прадстаўніка афіцыйных асоб Беларусі, у адносінах да пасла наўрад ці адпавядае заяўленаму жаданню урада Рэспублікі Беларусь падтрымліваць цесныя сяброўскія адносіны з ЗША.

Нота гэта датавана 22 красавіка, і не варта было б, магчыма, звяртацца да яе, калі б не адна акалічнасць. Паводле звестак, якія ёсць у БелаПАН, да гэтага часу (прынамсі, па стане на 25 мая 1993 года) Міністэрства замежных спраў не дало тлумачэнняў, якія патрабавала амерыканскае пасольства.

ЭТНАГЕНЕЗ

СА СПАЗНЕННЕМ НА 20 ГАДОЎ

Навуковая канферэнцыя па этнагенезу беларусаў, якая павінна была адбыцца ў 1973 годзе і ў якой павінна была прыгучаць вядомая цяпер тэорыя балцкага субстрату Валянціна Сядрава, была забаронена, а апублікаваныя ўжо тэзісы пушчаны пад нож. Між тым, саму тэорыю тым самым знішчыць не ўдалося, яе цяпер падтрымлівае ўсё больш і больш беларускіх гісторыкаў, археолагаў, асабліва мапады. Яны і арганізавалі міжнародную канферэнцыю "Балты і этнагенез беларусаў", што прайшла ў Мінску 21 — 23 мая. У ёй прымалі ўдзел навукоўцы з Расіі, Украіны, краін Прыбалтыкі.

Выстаўка-кірмаш "Жанчына, творчасць, бізнес".

Фота М. МІНКОВІЧА.

ПШУЦЬ СЯБРЫ МІЖНАРОДНАЙ АСАЦЫЯЦЫІ БЕЛАРУСІСТАЎ

У канцы мінулага года ў Сафії, у Саюзе пісьменнікаў, мы арганізавалі юбілейны пазытывны вечар. Румяна Яўцімава выступіла з дакладам пра Якуба Коласа, Янку Купалу і Максіма Багдановіча. Перакладчыкі і пазытывны чыталі свае пераклады — новыя і старыя. Прагучалі пераклады А. Германова і І. Давыдкава. Такі ж вечар зрабілі потым у Габраве. На гэты раз пра пазытывны гаварыла, а Найдзен Выгнаў чытаў свае пераклады. Вечар прайшоў на добрым узроўні.

Венета

ГЕОРГІЕВА-КОЗАРОВА.

Габрава, Балгарыя.

Калі я пабачыў фатаграфію помніка Адаму Міцкевічу ў Наваградку, зробленую спадарыняй Эльжбетага Тамашэўскага, дачкой апошняга нявіжскага ардынана, дык быў здзіўлены. Гэта быў другі ЖЫВЫ помнік, які я пабачыў...

Як вам вядома, да вайны я жыў у Слоніме. Пасля вераснёўскіх баёў з немцамі ў 1939 годзе перабраўся ў польскае войска ў Францыі, а пасля захопу Францыі — у Англію, дзе прэзідэнт Рэчы Паспалітай Уладзіслаў Рачкевіч, ранейшы наваградскі ваявода, паклікаў мяне сваім ад'ютантам.

Калі пасля вайны нашы землі былі запрададзены Сталіну, я мусіў застацца ў Англіі і выбраць іншую прафесію. А паколькі ведаў сем моваў, заняўся турыстыкай. У 1960—1970 гадах быў шэфам-інспектарам Амерыканскай аўтамабільнай асацыяцыі, кантраляваў турыстычныя маршруты ва ўсёй Еўропе і Паўночнай Афрыцы. Таму бачыў усе прыгожыя помнікі.

Самы прыгожы, паводле майго меркавання, помнік Саванаролу ў Равене, у Італіі. Гэта ЖЫВЫ помнік. Саванарола з выцягнутай рукой і пальцам, які паказвае ў гледзача, нібы прамаўляе і накіроўвае да мяне.

Калі я пабачыў фатаграфію помніка Адаму Міцкевічу работы Валерыя Янушкевіча, мяне ахапіла тое ж адчуванне. Я нібы пачуў словы вешчана: "Літва, мая Айчына, ты ёсць як здароўе..." Міцкевіч работы Валерыя Янушкевіча прамаўляе да мяне... Паялічаную фатаграфію спадарыні Тамашэўскай у рамцы я павесіў у сваім салоне, і яна кажа мне: "Літва, мая Айчына...", але гэта Літва Ягелы і Гедыміна, чья мова была БЕЛАРУСКАЯ. Не жмудская, як тая, на якой сёння гавораць жыхары Коўна і Вільні, сцвярджаючы, што іх колішня дзяржаўная мова была літоўскай. Можна, калі праўда выйдзе наверх. А тым часам вясцун са свайго п'едэсталя ў Наваградку загадвае нам сумаваць...

Граф Ксаверы ПУСЛОЎСКИ.

Фуэнгірола, Іспанія.

Паколькі ў вас ідзе цяпер дыскусія пра рэформу правапісу, і я хацеў бы зрабіць некалькі сваіх заўваг.

1. Рэформа — гэта ў першую чаргу перамена, змена звычайу, звычак, навывкаў, прывычак. Людзі ахвотна трымаюцца звычлага, хоць часта і недасканалага, і з размаітых пунктаў погляду нявыгаднага, незканонага — абы не адыходзіць ад звычлагай, навучонай, знаёмай сцэжкі, абы не вучыцца новаму, назывкламу, мо і невядомаму. Прывычка — другая натура, рэйкі для цяжніка, кальчуга войніку. А рэформа? Гэта значыць: трэба мяняць звычкі, перавясці цяжнік на іншыя рэйкі.

2. Кожную мову (і бяспісьменную) магчыма запісаць рознымі знакамі, размаітымі відамі пісьма. Аднак трэба захоўваць рэгулярныя судадносіны паміж гучаннем мовы і яе запісам. Добрым прыкладам тут нам можа якраз служыць мова беларуская, якую пісалі пры дапамозе кірыліцы і гражданкі, лацінкі і арабіцы, якую ў наш тэхнічны век перадаюць і тэлеграфнымі знакамі Морзе, станаграфіяй, размаітымі фанетычнымі і фаналагічнымі транскрыпцыямі, навуковымі транслітэрацыямі і іншымі кодамі перадачы і запісу, да прыкладу кропкавым (шасцікропкавым камбінацыяй), пісьмом Браіля для сляпых. Знойдуцца і іншыя спосабы. Харвацкая мова спярша пісалася харвацкай глаголіцай, адным відам самага першага, сапраўды славянскага пісьма, айчынным варыянтам кірыліцы — басанчыйнай, арабскай матуфавіцай, размаітымі чужымі лацінкамі, аж пакуль не дайшлі да сённяшняй, сучаснай лацінкай (паводле прозвішча Людавіта Гаю, стваральніка яе ў XIX стагоддзі).

3. Тэхнічны бок справы. Важна, каб патрэбная колькасць знакаў давала б магчымасць не толькі запісаць мову, але і змяшчалася б на клавіятуры пішучай машыны разам з лічбамі і знакамі прыпынку. Каб камбінацыі дапаможных знакаў не пярэчылі адна адной ні формай, ні зместам (сэнсам). Каб без пераход іх можна было б далучаць да слоў ці камбінацыяў з "гатовымі" літарамі.

Канкрэтныя заўвагі па правапісу выкажу ў навуковай, мовазнаўчай публікацыі. Няхай яна паслужыць маім укладам у развіццё культурнага дабрабыту Беларускай рэспублікі ў галіне літаратурнай мовы і сродкаў зносінаў.

Доктар Міласлаў ЗІМА.

Прага, Чэхія.

Выпісы зрабіла рэфэрэнт Міжнароднага камітэта беларусістаў А. БЕЛІВУСАВА.

ПІСЬМЫ 3-ЗА МЯЖЫ

НЕ КІДАЙ КАМЕНЕМ

Паважаная рэдакцыя "Голас Радзімы"!
Артыкул у "ГР" N 11 з дня 18.3.93 г. Яўгена Лецікі, старшыні Рады Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына", пад загалоўкам "Будзьма тактоўнымі і добразычлівымі, як дзеці аднаго народа" нагадаў мне тэма словы ў Божым законе, якія вымаўляюцца прыкладна так: "Калі хто кідае на цябе каменем, кінь на яго хлебам". Ці ж няпраўда, што мы "дзеці аднаго беларускага народа"? Таму мы павінны ўзброіцца ў шчырасці, сумленнасці, любоў, патрыятызм да сваёй новаароджанай Рэспублікі Беларусь, якую, трэба сказаць, нам скінуў Бог з неба. Нам, беларусам блізкага і далёкага замежжа, і беларусам на Бацькаўшчыне трэба быць удзячнымі і добразачлівымі да тых, якія ўзяліся за цяжкую і адказную працу згуртавання беларусаў з усяго свету і беларусаў на Радзіме ў адну сям'ю, нам трэба забыцца, адраджаючы Беларусь, хто ёсць вінаваты, а хто заслужаны. Трэба не аднаўляць ранаў, якія толькі што пачалі гаіцца. І не шукаць ворагаў беларушчыны, бо і ворагі могуць стацца нашымі прыяцелямі, калі ж мы будзем кіравацца Божым законам: "Калі ж вораг кідае на цябе каменем, кідай на яго хлебам".

С. ШЧЭРБА.

Англія.

КАЛЬВАРЫЯ — АХВЯРА ВАНДАЛІЗМУ

[Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.]

года. Потым яе закрылі. Размяшчаліся там і склад, і майстэрня. Толькі ў 1980 годзе касцёл пачаў зноў збіраць вернікаў на малітву.

Я была на Кальварыі шмат разоў. Таму магу сказаць з упэўненасцю, што з часам там з'яўляюцца новыя прыкметы дзікуства людзей. Як інакш можна назваць дзеянні, пасля якіх застаюцца могількі са збітымі крыжамі, пашкоджанай агароджай. Асабліва гэта назіраецца ўздоўж цэнтральнай алеі, якая вядзе да касцёла. Уявіце сабе магільні з дарагімі помнікамі ў некалькі ярусаў. Сёння вы чытаеце надпіс на ім, а праз некалькі дзён бачыце, што частка помніка валяецца на зямлі. Сёння вы бачыце крыж на магільні, а заўтра ён ляжыць за некалькі метраў ад яе. На помніках збіты і сарваны фатаграфіі. Я ніяк не магла зразумець, на што згодзе чужыя здымак. Мне растлумачылі людзі дасведчаныя. Забралі здымак — забяруць і помнік. А яго можна прадаць як дарагі камень ці як помнік для іншай магільні. Усё проста: трэба толькі змяніць здымак, збіць стары надпіс і зрабіць новы. Усе ведаюць, як нятанна сёння каштуе помнік. Вось і робяць некаторыя бруднымі рукамі на гэтым грошы. Некалькі разоў я была сведкай, як маладыя людзі хадзілі па пустэльнаму могільніку і піліна ўглядваліся ў крыжы. Гэта былі шукальнікі медзі, бронзы. Праўда, кажучы, што зараз не робяць крыжоў з гэтых металаў, імі толькі пакрываюць вырабы з больш танных. Але ж на Кальварыі могуць яшчэ застацца і бронзавыя крыжы на магільні мінулага і пачатку нашага стагоддзяў.

Кальварыйскія могількі нагадваюць дзіцячы музей дзесьці ў ЗША. Помню, па тэлевізары паказвалі ў ім дзяцей, якім дазваляецца ўсё чапаць у музеі, разбіраць і збіраць пры жаданні экспанаты. Так і некаторыя людзі прыходзяць на могількі. Стаіць ля касцёла статуя дзевы Марыі. Трэба паглядзець, што за яна. Не ведаю, як яе ламалі. Я ўбачыла ўжо адны толькі асколкі. Людзі пішучы на касцёле нецэнзурныя словы, маюць фашысцкую свастыку, знакі д'ябла. Хтосьці пагражае: "Усіх зарэжу". Надпіс зафарбоўваюць. Праз некалькі дзён з'яўляюцца больш канкрэтныя словы: "Зарэжу Альберта" (так завуць ксяндза). Потым драгуюць магільні святароў ля касцёла, падпальваюць падсобны будынак побач з ім. Вандалам не парашкаджае вартаўнік, які дзяжуріць на магільках ад пажаральнага бюро. Як і ніхто не перашкаджае выгульваць там сабак, ламаць калонку з пітной вады.

II

Гледзячы на людскі вандалізм, я абуралася. І пайшла да ксяндза Альберта, які служыць у кальварыйскім касцёле. Ад яго я дазналася пра такія здарэнні і ўчынкі людзей, што мне стала млясна. Вось што ён мне расказаў:

— Тое, што вы ўбачылі на магільках, — страшна. Але трэба ведаць, што людзі робяць з храмам. Нехта падпаліў імітацыю труны гасподняй. Была пашкоджана ікона. У час службы ў падсобным памяшканні парэзалі сутаны, залілі фарбай спявадальню. Мне ж да нядаўняга часу тэлефанавалі з пагрозамі. Пісалі ананімікі. У іх патрабавалі вызваліць чужое месца, якое я нібыта заняў. Потым высветлілася, што ўсё гэта рабілі некаторыя з прыхаджан.

Чые месца вызваліць просяць ксяндза Альберта? Настаяцелем касцёла з'яўляецца ксяндз Ян. Але ён стары чалавек і службаю не праводзіць. Ксяндз Альберт у касцёле служыць усяго год. Дагэтуль 24 гады працаваў у Солах. Да яго на Кальварыі вёў набажэнствы Міхал Сапель. Зараз ён вядзе службы на Запатой горцы ў касцёле Святога Роха.

Тым часам Кальварыйскія могількі і касцёл пацху разбураюцца ўжо некалькі гадоў. І касцёл бездапаможны перад злгодзеямі і вандаламі. У ім нават няма сігналізацыі. За яе што-месяц трэба ўносіць 25 тысяч рублёў. Парафіі гэта не па сродках. Нанач у касцёле пакідаюць вартаўніка з прыхаджан. Дзяржава ж у гэтую справу не ўмешваецца.

Адбываецца, як у той прыказцы: царква гарыць, а людзі рукі грэюць. Нехта шкодзіць святыні, таму што дзікі чалавек і робіць гэта без пэўнай мэты. Другі робіць тое ж, каб адстаяць свае амбіцыі, і адначасова лічыць сябе веруючым. Чаго ж хацець ад людзей, далёкіх ад рэлігіі, калі тыя, хто лічыць, што жыве з Богам у душы, самі наносяць шкоду святыні, пагражаюць расправаі ксяндзу?! Дарэчы, гэта не адзіны прыклад экстрэмізму веруючых.

III

Ксяндз Альберт не скардзіцца на дзяржаўную структуру, ён удзячны за любую дапамогу (напрыклад, за рамонт асвятлення, якога не было пэўны час ля касцёла). Мабыць, гэта звязана са звычайнай, што дзяржава не ўмешваецца ў справы касцёла і царквы. А калі ўмешваецца, то не з дапамогай. А між тым і брама, і касцёл на Кальварыі ахоўваюцца дзяржавай як помнікі архітэктуры і культуры. У даным выпадку дзяржаву прадстаўляе выканком народных дэпутатаў Фрунзенскага раённага Савета. Дарэчы, будынак выканкома знаходзіцца на адлегласці

не больш двухсот метраў ад могілак. У выканкоме я сустрэлася з яго галоўным спецыялістам па культуры Людмілай Навічонак. Калі я запытала, ці ведае яна, што робіцца на Кальварыі, Л.Навічонак папрасіла ўдакладніць, што я маю на ўвазе. Потым папрасіла назваць, якія канкрэтныя помнікі пашкоджаны на могільках. Спачатку ў мяне складалася ўражанне, што выканкомаўскі чыноўнік добра ведае пра стан Кальварыі. Сапраўды, Л.Навічонак памятае, што выканком рэстаўраваў за свой кошт магільні Янкі Лучыны. Ведае пра фінансавы складанасці выканкома: на культуру выдзелена 500 тысяч рублёў. З сродкаў выканкома дабулена 2,5 мільёна рублёў. Грошы патрэбны для бясплатных заняткаў дзяцей у гуртках. Аднак ад маёй упэўненасці не засталася і следу пасля адказаў на мае пытанні:

— Як выканком можа абараніць касцёл і браму ад пашкоджанняў?

— Брама ў нармальным выглядзе. Калі нешта здарыцца, мы, канешне, умяшамся.

— Касцёл таксама ахоўваецца дзяржавай...

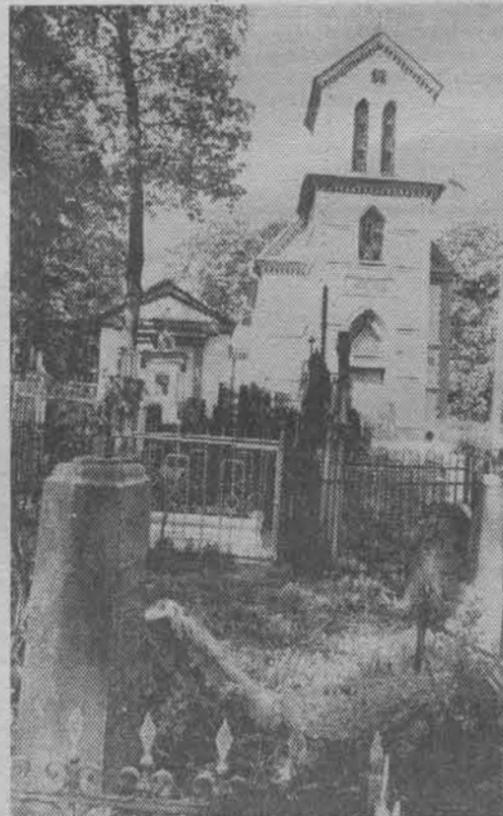
— Толькі брама. Каб не быць галаслоўнай, я пакажу вам дакумент.

І Л.Навічонак паказала мне паперу, дзе пералічаны помнікі горадабудаўніцтва і архітэктуры на тэрыторыі Фрунзенскага раёна. Сярод іх — комплекс Кальварыйскіх могілак (касцёл і брама). Выканкомы райсаветаў абавязаны ахоўваць помнікі. А на гэта, як вядома, асобна грошы не выдзяляюцца. Але пра якое захаванне можа ісці гаворка, калі галоўны спецыяліст па культуры не здагадваецца, што ў ягоныя паўнамоцтвы ўваходзіць ахова кальварыйскага касцёла. Сапраўды, нічога не змянілася ў нашым стаўленні да помнікаў культуры. У дзяржавы ніколі не было грошай на ахову помнікаў. Нават у часы, калі амаль усе дзеці і дарослыя былі членамі Таварыства аховы помнікаў і плацілі ўзносы. Гэта арганізацыя на здолела захаваць ні Мірскі замак, ні Нясыжк.

У любой цывілізаваанай краіне пачаўся б скандал, калі б грамадскасць даведлася пра такую абыякавасць дзяржаўнага органа да сваёй справы. У нас жа ўсё ціха і глуха. Ці ж нармальна гэта, што мы не можам паклапаціцца пра сваю культурную спадчыну? Што ксяндз Альберт павінен спадзявацца на аўтарытэт папскага нунцыя ў дапамозе Кальварыі больш, чым на дзяржаву? Нешта зламалася ў нас, калі чалавек нібыта і пры сваім розуме, абэсціць магільніпрадуктаў і падымае руку на храм.

Што з намі дзеіцца? Ксяндз Альберт тлумачыць, што ўся справа ў выхаванні, якое было падпарадкавана ідэалогіі ваяўнічага атэізму. Але ж і веруючыя мала адрозніваюцца ад астатніх людзей у стаўленні да храма. І яшчэ ўзнікае адно пытанне: што такое чалавек, калі ўмовы ягонага жыцця могуць зрабіць з ім усё. Ён — аморфная маса, а выхаванне вырашае, якую форму ёй надаць. Калі ўжо я пачала з філасофіі Старажытнай Грэцыі, то варта ўспомніць і пра Арыстоцеля. Ён казаў: "Чалавек свабодны ў свядомасці і выбары". Арыстоцель лічыў, што чалавек робіць сябе сам. Прырода дае яму толькі здольнасць набываць дабрачыннасці. З гэтай пазіцыі часта не пагаджаюцца, таму што лягчэй за ўсё ў кожным сваім учынку абвінаваціць людзей вакол сябе і абставіны.

Алена СПАСЮК.

Ля касцёла на Кальварыйскіх могільках.

Фота Віктара СТАВЕРА.

Я маю край, радзіму дум сваіх...

А. Міцкевіч.

Барыс Уладзіміравіч Кіт з тых людзей, якія ствараюць гонар любой нацыі ў любой краіне. На Беларусі да нядаўняга часу яго імя было амаль невядомым. Сёння мы павінны ўвесці навуковы, асветніцкі, жыццёвы набытак славытага ва ўсім свеце чалавека ў беларускую гісторыю.

Упершыню я ўбачыла Барыса Уладзіміравіча ў доме Масея Сяднёва пад Нью-Йоркам у Глен-Кове, куды ён заехаў на Каляды пад Новы 1992 год прывесці свайго старога сябра, знакамітага беларускага паэта на эміграцыі, калі кіраваўся з Франкфурта ў Вашынгтон да сваіх сыноў Валодзі і Віктара, унучкі і праўнучка, незвычайна падобнага на свайго прадзеда. Мяне ўразіў малады, рухавы, абаяльны воблік Барыса Уладзіміравіча, яго цікавая імклівая гаворка на чыста беларускай мове, яго ўменне з матэматычнай дакладнасцю сказаць асноўнае пра сябе і незвычайна зацікавіць субяседніка менавіта гэтай сціплай недасказанасцю, за якой стаяла, адчувалася, незвычайнае жыццё. Як было радасна пачуць, знаходзячыся так далёка ад свайго дому, родную гаворку, даведацца, што гэта твой зямляк, які не быў на Бацькаўшчыне паўвека, але так закаханы ў сваю Наваградчыну, сапраўды найпрыгажэйшы і славыты куток Беларусі, які даў свету такія таленты, як Адам Міцкевіч, Тамаш Зан, Ігнат Дамейка, Ян Чачот, Уладзіслаў Сыракомля, Янка Нёманскі. Барыс Кіт — адзін з іх, і ён марыць зрабіць Наваградск універсітэцкім горадам, накіраваў Оксфарда і Кембрыджа...

Барыс Уладзіміравіч спытаўся ў Вашынгтон, і ў мяне было замала часу, каб падрабязна распяць, даведацца пра ягоны лёс. Але гэта была не апошняя наша сустрэча. Улетку мінулага года ўпершыню пасля 50-гадовага перапынку ён наведаў Бацькаўшчыну, дзе аказалася шмат яго вучняў, знаёмых, родных людзей, якія рады былі вітаць яго ў Маладзечне, Міры, Карэлічах, Наваградку, Мінску... Ускалыхнулася мінулае, пайшлі ўспаміны, задаваліся пытанні, і нястомны Барыс Уладзіміравіч не паспяваў адказаць, успамінаць, зноў знаёміцца з тымі, каго ведаў яшчэ ў дзяцінстве, юнацтве, падчас працы ў бе-

моцную, незалежную дзяржаву, якая зойме пачэснае месца сярод народаў свету”.

Гэта вера захапіла ўсіх, хто слухаў чалавека, пражываўшага доўгае, складанае і цікавае жыццё, багатае на выпрабаванні, падзеі, сустрэчы. Ён вярнуўся на Бацькаўшчыну, каб падтрымаць сваіх землякоў у цяжкі час выбару, апантаных, як і ўсе свядомыя беларусы, ідэямі адраджэння нацыі.

Так здарылася, што і на гэты раз не хапіла Барысу Уладзіміравічу часу з-за шматлікіх сустрэч, каб адказаць на мае пытанні, падрабязна раскажаць пра сваё жыццё.

І вось у кастрычніку 1992 года я мела магчымасць наведаць Барыса Уладзіміравіча ў Германіі ў Франкфурце-на-Майне па яго ветліваму запрашэн-

рага, цяроплівага, адкрытага, заўсёды гатовага рабіць людзям добра... Гэтыя думкі ўзніклі ў мяне падчас нашых вандровак па Германіі, дзе я часам ледзь паспявала за маладым, бадзёрым крокам Барыса Уладзіміравіча і за яго цікавымі апавяданнямі пра нямецкую гісторыю, не перастаючы здзіўляцца ягонай памяццю, грунтоўным, шырокім ведам, і асабліва тым спакойным адносінам да казанчай прыгажосці Нямеччыны, за якімі стаіць жыццёвы вопыт чалавека, што аб'ехаў і пабачыў увесь свет — Стары і Новы — Еўропу, Амерыку, Індыю, Японію, Інданезію, Філіпіны, Марока, Туніс, Егіпет, Ганконг, Стамбул, які жыве ў Вашынгтоне і Лос-Анджэлесе, ведаў знакамітых вучоных — нямецкіх, амерыканскіх, рускіх, японскіх, — якія стваралі касмічныя караблі і ракеты; ма-

людзям, бо, дасканала валодаючы англійскай, нямецкай, французскай, польскай, рускай, украінскай, беларускай мовамі, ён у любым асяроддзі, з кожным чалавекам пачувае сябе лёгка і нязмушана, можа знайсці агульныя зацікаўленні і ўзаемаарэацыю. Ён захаваў сваю беларускасць, народную, сялянскую разважлівасць, цяроплінасць да розных палітычных поглядаў, што існуюць у адраджэнскім руху. Яго жыццё цесна звязана з гістарычнымі падзеямі XX стагоддзя, жыццём беларускага народа, шляхамі-пуцьвінамі беларускага інтэлігента, навукоўца, які, дзякуючы сваім прыроджаным здольнасцям, змог выйсці на сусветную арэну, захаваўшы вернасць нацыянальнаму духу, вернасць Бацькаўшчыне, якая зноў паклікала яго, як заповіт, як маяцёк.

Лідзія САВІК

НАШЧАДАК СЯЛЯНСКАГА РОДУ

ВЯРТАННЕ

ЖЫЦЦЯПІС БАРЫСА УЛАДЗІМІРАВІЧА КІТА

ню. Нішто ўжо не перашкаджала слухаць, запісваць найцікавейшыя апавяд пра незвычайны лёс чалавека з агромністага касмічнага карабля “Зямля”, які шмат зрабіў, каб гэты карабель вырваўся ў свет.

Дзякуючы яму, я пабывала ў славытых тургенеўскіх мясцінах Вісбадэна, у Бад-гомбургу, дзе калісьці не адзін раз бываў Дастаеўскі, пабачыла радавое гняздо апошняй рускай імператрыцы Аляксандры Федараўны ў Дармштаце, старажытны рыцарскія замкі, палацы, музеі, гадзінамі хадзіла па вуліцах Франкфурта, па Дому-музею Гэта, да болы ў сэрцы дзівячыся, якое ўладкаванае, прыгожае і багатае жыццё, у адрозненне ад нашага, пераможаных намі пераможцаў... Але што руская і германская гісторыя, калі побач знаходзіўся беларус, які здолеў даказаць, што ён нічым не горшы за амерыканцаў, еўрапейцаў, чалавек глыбокі і рознабаковых ведаў, з выдатнай памяццю на даты, сусветную гісторыю, людзей, літаратуру... І толькі аднойчы, калі Барыс Уладзіміравіч прачытаў мне цытату з “Веснавых вод” Тургенева (дзеянне адбываецца ў Вісбадэне, Санін — герой тургенеўскага твора, задумваецца аб сваёй старасці, а яму ўсяго 52 гады), мне падалася, што ён успомніў аб сваіх 82-х гадах. Аднак усё, хто сутыкаецца з Барысам Уладзіміравічам, разумеюць: старасць да яго яшчэ не прыйшла; аптыміст па натуре, добразычлівы да людзей, дзейны, мэтанакіраваны, ён напоўнены шчасцем вяртання на Бацькаўшчыну і жаданнем зрабіць для яе ўсё, што ў яго моцы. Закаханы ў сваю Джэму — Тамару, прыгожую, па-еўрапейску адукаваную жанчыну, з якой больш дваццаці год звязаны духоўнай еднасцю і з якой пабываў у многіх краінах свету, ён ідзе па жыцці па тых мясцінах, дзе любілі, пакутавалі тургенеўскія героі, руская арыстакратыя... Барыс Уладзіміравіч упэўнены, што ён і ёсць арыстакратыя — арыстакратыя духу, інтэлекту, а гэта нашмат мацней за тую, што губляла свае сілы, сродкі на модных еўрапейскіх курортах. І ён багаты і шчаслівы ад усведамлення, што не марна пражывае жыццё, годна несучы ў сэрцы Беларусь, не забываючы матчыну мову, не здраджваючы святому ў душы. Ён змог пабудоваць свой лёс так, што рана дасягнуў піка вучонасці, але і да гэтага часу застаецца верным свайму прызначэнню настаўніка, педагога і з асаблівым гонарам гаворыць пра славных у свеце людзей: “Гэта мой вучань...” А можа шчаслівы таму, што ганарыцца сынамі, якім аддаў усё самае лепшае, што меў у жыцці, і цяпер не адчувае адзіноцтва ці магчыма таму, што яго імя і добрыя справы вяртаюцца на Радзіму, ад якой быў адарваны столькі гадоў! А можа ад складу свайго беларускага характару — бескарыслівага, шчы-

тэматыкаў і фізікаў з сусветнымі імёнамі, таму што сам прысвяціў гэтым навукам жыццё, хаця не меншы талент меў у гісторыі, жывапісе, захапляўся класічнай музыкай і літаратурай, ніколі не ўступаў ні ў якія партыі, верыў, што душы даўно памёрлых добрых людзей перасяляюцца ў жывых, нават падобны на іх знешне. У гэтым ён пераканаўся, сустрэўшы аднойчы на вуліцы жанчыну, якая была незвычайна падобная на яго першае каханне — дзяўчыну з Беларусі, якая загінула ў пекле вайны...

Хто ж ён, гэты рамантык? Барыс Кіт — матэматык, фізік, хімік, доктар філасофскіх навук у галіне матэматыкі і гісторыі навукі, акадэмік Міжнароднай Акадэміі Астранаўтыкі, старэйшы сябра амерыканскага Астранаўтычнага Таварыства, ганаровы сябра Брытанскага Міжпланетнага Таварыства, сябра Дырэктарыятаў Нямецкага Астранаўтычнага Таварыства, сябра Камітэта Міжнароднай Акадэміі Астранаўтыкі (Парыж). Ён заслужыў на прафесар Мэрылендскага ўніверсітэта (ЗША), залаты медаліст Нямецкага Таварыства імя Германа Обэрта. Высока ацэнены ва ўсім навуковым свеце, ён вяртаецца на сваю Радзіму — Беларусь, дзе пра яго да апошняга часу нават не ўспаміналася. Але ён, не точы крыўды ў сэрцы, перапоўнены жаданнем адкрыць на Беларусі нацыянальны ўніверсітэт, бо адсюль пачынаўся яго шлях у вялікае жыццё, шлях таленавітага педагога, вучонага, які ў літаральным сэнсе слова аддае свае веды

З дзядоў і прадзедаў Барыс Кіт паходзіць з вёскі Агароднікі Карэліцкай воласці Наваградскага павета (цяпер Агароднікі Карэліцкага раёна Гродзенскай вобласці Беларусі). Вёска Агароднікі сёння — прыгарад мястэчка Карэлічы, што ляжыць на вялікім шляху Вільня — Мінск, прыгожа абсаджаным вялікімі бярозамі яшчэ ад часоў расейскай імператрыцы Кацярыны Другой. Шлях Вільня — Мінск праз Карэлічы быў выбраны Пятром Вялікім падчас яго падарожжа ў Заходнюю Еўропу. Ён прыпыняўся ў Карэлічах, начаваў у хаце спадара Абаржанскага ў самым центры мястэчка. Раней Карэлічы спавіліся фабрыкай слухіх паясоў. Будынак гэтай фабрыкі яшчэ захаваўся ў тых гадах, калі сям'я Кіта пасля заканчэння першай сусветнай вайны жыла ў доме паблізу гэтай фабрыкі. Карэлічы, як і вёска Агароднікі, былі славытыя сваімі агародамі з агуркамі, што вырошчваліся на экспарт.

Дзед Барыса Уладзіміравіча — Аляксандр Кіта (дарэчы, кіта азначае вязанка, ахапка сена. Усе крэўныя вучонага носяць прозвішча Кіта, у прозвішчы Барыса Уладзіміравіча апошняе “а” праз шматлікія пераезды, пераафармленні дакументаў неяк выпала, згубілася, і ён вядомы як Кіт) меў невялікую гаспадарку ў Агародніках (каля 4-х гектараў зямлі), якая была падзелена на дзве роўныя часткі паміж двума сынамі — Міхасём і Уладзімірам. З-за недахопу сродкаў для ўтрымання сям'і, якая складалася з 7 чалавек — бацька, маці, два сыны, тры дачкі — Юлія, Вольга і Ганна, — дзед вымушаны быў шукаць дадатковага заробку ў суседнім, за 7 кіламетраў, маёнтку графа Храптовіча ў Шчорсах над ракой Нёман. Гэты маёнтак славіўся агромністай па тым часе бібліятэкай, дзе былі кнігі па розных галінах ведаў і на розных мовах. Бібліятэкарам тут працаваў Ян Чачот, яе кнігамі часта карыстаўся Адам Міцкевіч, калі жыве ў Наваградку. Натхнёны незвычайнай прыгажосцю Шчорсаў, цудоўным паркам, які прывольна раскінуўся на берагах Нёмана, вялікі паэт напісаў нямала твораў, прысвечаных гэтай краіне. Палац Храптовічаў згарэў у поўнымі рэвалюцыі і войнаў, захаваўся толькі будынак бібліятэкі, растуць старыя дубы ў парку, бярозы на бальшаку, адрастаўраўрана царква, у якой часта на малебнах бываў Аляксандр Кіта. Ён чаў працаваць у графа Храптовіча звычайным парабкам, але, дзякуючы сваім гаспадарчым здольнасцям, добрасумленнаму і добразычліваму характару, у хуткім часе становіцца адміністратарам. З падросшых дзяцей Аляксандра Кіта двое — Юлія і Уладзімір (бацька будучага акадэміка) выехалі ў пошуках долі і шчасця ў сталіцу Расійскай імперыі — Санкт-Пецярбург, другі сын — Міхасё застаўся жыць на гаспадарцы ў Агародніках, а дзве дачкі — Вольга і Ганна выйшлі замуж у суседнія вёскі.

Пасля пераезду Уладзіміра Кіта (ён скончыў сярэдняю школу) у Пецярбург на пачатку XX стагоддзя яму давялося шмат працаваць і адначасова вучыцца, набываць нейкую прафесію, прыстасоўвацца да гарадскіх умоў жыцця. Ён паступіў на курсы сувязістаў і пасля заканчэння гэтых студыяў уладкаваўся ў міністэрства пошт і тэлеграфу. Яго паслалі на працу ў мястэчка Шувалава, якое знаходзілася на мяжы з Фінляндыяй. На гэты час Уладзімір Кіта ажаніўся з Ксеніяй Дзмітраўнай Зуравай, якая паходзіла з сялян вёскі Тулкава Кашынскага павета Цвярской губерні і таксама прыехала на працу ў Пецярбург. Тут, у доме на Суворавскім праспекце, у іх і нарадзіўся сын-першынец Барыс — 24-га сакавіка (6-га красавіка) 1910 года. Хрышчэнне яго адбылося ў царкве Смольнага манастыра.

Бацька і маці (справа) Б. Кіта.

ларускім школьніцтве... “Проста не верыцца, што я мог прыехаць да вас, — гаварыў ён на сустрэчы. — Для мяне гэта найвышэйшы і найважнейшы момант усяго майго жыцця, вярнуцца на Бацькаўшчыну — Беларусь, дзе я правёў найлепшую яго частку — маладыя гады. Так сталася, што я, як і многія іншыя беларусы, у пэўным часе змушаны быў выехаць на чужыну, каб ратаваць сваё біялагічнае існаванне. Але на чужыне мы ніколі не забывалі сваёй Радзімы, прыносілі яе слаўнае імя ў свет і рабілі для яе карысць ўсё, што толькі было магчымым. На жаль, нас ужо вельмі мала засталася, і я сябе лічу “апошнім з магіканаў”, маё пакаленне ўжо адыходзіць. Многія не дачакаліся гэтага шчаслівага моманту, калі пачаўся вялікі рух адраджэння, і многія эмігранты — расійцы, украінцы, балты — атрымалі сёння мажлівасць прыехаць на Бацькаўшчыну, якая стала незалежнай. Безумоўна, цяжкасці заўсёды бываюць на пачатку, але я веру: пройдзе нейкі час, наша Беларусь разавіецца ў паўнацэнную, культурную, эканамічна

Б. Кіту 5 гадоў (Пецярбург).

[Працяг будзе].

ВЫПУШЧАНА ВЫДАВЕЦТВАМ "ПОЛЫМЯ"

НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА

Сёння, бадай, ж ніколі раней (у гэтым сэнсе можна хіба прыгадаць дваццацьтыя — пачатак трыццаціх гадоў) узрасла цікавасць да выданняў, што дазваляюць беларусам задумацца, хто яны і адкуль, вярнуцца да сваіх вытокаў. Літаратура па краязнаўству на папках не залежваецца. Гэтакама заслужаны інтэрэс і да іх па фальклору, розных падарожных нарыскаў, напісаных у мінулым стагоддзі, а то і раней. Многія з іх выходзяць у рэспубліканскім выдавецтве "Полымя", а рыхтуе іх рэдакцыя краязнаўства, якую ўзначальвае Л.Круглова. Капекты невядомы: яна і яшчэ пяць рэдактараў — В.Дрозд, Л.Мальцова, А.Саламевіч, П.Сушко, Т.Шумейка. Невядомы ды дружны, а галоўнае — апантаны ідэямі нацыянальнага адраджэння, заклопачаны, каб яно мела пад сабой трывалую духоўную аснову.

Менавіта рэдакцыя краязнаўства паклала пачатак міжвыдавецкай серыі "Літаратурныя помнікі Беларусі" (цяпер да гэтай важнай справы падключыцца і выдавецтва "Мастацкая літаратура"). У 1991 годзе ў гэтай бібліятэцы з'явілася першая кніга — "Люд беларускі. Вяяселле" М.Федароўскага. Да чытача прыйшлі апісанні гэтага народнага абраду, зробленыя вядомым польскім і беларускім этнографам у 70—80 гады XIX стагоддзя ў ваколіцах Слоніма, Дзятлава, Пружан, Ліды і ў іншых населеных пунктах.

Следам за ёю вярнуліся з невялікай "Вандроўкі па маіх былых ваколіцах" У.Сыракомлі. Са старонак іх ажывае побыт беларусаў, раскрываюцца іх звычкі. Дзякуючы У.Сыракомлі, можна зрабіць падарожжа ў колішнія Нясвіж, Стоўбцы, Койданава, Мір... Паўстаюць абліччы нашых знакамітых землякоў — асветніка і выдуча С.Буднага, філосафа С.Маммана, мастака Ю.Гескага, паэта А.Плуга. Гэтыя творы былі напісаны па-польску, таму іх аддавадна пераклалі на беларускую мову Я.Саламевіч і К.Цвірка.

"Падарожжа па Галесію і беларускаму краю" П.Шпілеўскага (вышла нядаўна і адрасу стала бібліяграфічнай рэдкасцю) апублікавана ў арыгінале. "Павел Шпілеўскі, — як слушна зазначае ў прадмове С.Кузняева, — стаў першым руска-беларускім пісьменнікам, які на ўвесь голас загаварыў на старонках рускага друку ад імя беларусаў". Нарадзіўся П.Шпілеўскі 12 лістапада 1823 года ў вёсцы Шыпілавічы пад Бабруйскам. На жаль, памёр зусім маладым, у кастрычніку 1861 года. След жа ў літаратуры і журналістыцы пакінуў вялікі. Найбольшую цікавасць з яго творчай спадчыны ўяўляюць гістарычныя і філалагічныя работы, у якіх закраняюцца розныя аспекты беларусазнаўства.

Не можа не прывабліваць і сама пазыцыя гэтага сумленнага чалавека, які хоць і пісаў па-руску, але ніколі не цураўся сваёй радзімы. Больш таго, менавіта П.Шпілеўскі паказаў прыклад і іншым дзеячам навукі, паварочваў іх, так сказаць, тварам да беларусаў. Прынамсі, у адной са сваіх прац ён пісаў: "Нас цікавяць вераванні ста-

ражальных грэкаў і рымлян, мы пішам аб іх норавах, міфалогіі, мове, нават гуляннях і абедрах; чаму ж не пісаць аб роднай Беларусі, якая гэтак багатая сваімі самабытнымі норавамі, міфалогіяй, мовай і, нарэшце, абрадамі і святамі?"

Само ж "Падарожжа..." — гэта уражанні, пачэрпнутыя падчас вандровак па Беларусі. Нішто не прайшло міма пільнага вока падарожніка. П.Шпілеўскі-этнограф, фалькларыст і П.Шпілеўскі-празаік (дарэчы, ён аўтар шматлікіх апавяданняў, апавесці "Цыганянак") добра дагаўняюць адзін аднаго. Таму ў гэтых падарожных нарысах багата фактычнага матэрыялу і разам з тым дыханне беларускага жыцця — маляўнічыя, падазеныя пластычнымі фарбамі пейзажы, стылізаваныя пад народныя дыялогі, прычынны адступленні. Адным словам, у "Падарожжы..." усё проста дыхае Беларуссю!

Тым больш важна, што нарэшце гэты твор, на якім выхоўвалася не адно пакаленне беларусазнаўцаў, прыйшоў да сучаснага чытача. Пасля першай публікацыі ў часопісе "Современник" (1853—1855), выхду асобным выданнем у Пецярбургу (1858), на жаль, ён на Беларусі цалкам не перавыдаваўся. Выключэнне — ўрыўкі, апублікаваныя ў перакладзе на беларускую мову М.Гарэцім у яго "Хрэстаматыі па беларускай літаратуры", раздзел "Мінск беларускі", змешчаны ў кнізе Г.Кісялёва "Пошукі імя".

Не заляжыцца ў магазінах, несумненна, і кніга А.Цітова "Пячаткі старажытнай Беларусі", якая мае падзаглавак "Нарыскі сфрагістыкі". Сфрагістыка — гэта і ёсць навука, якая займаецца вывучэннем пячаткаў, уживаецца, хоць і радзей, і другі тэрмін — сігілаграфія. Па сутнасці выйшла сваіго роду міні-энцыклапедыя аб пячатках. Упершыню з'явілася выданне, дзе прасочваецца гісторыя ўзнікнення і развіцця гэтых помнікаў нацыянальнай культуры. Так, помнікаў, і здзіўляцца тут няма падставы. Бо, дзякуючы пячаткам, шмат можна даведацца пра тое, як жылі людзі раней, якія стасункі між імі існавалі, нарэшце, праз іх прыгадваем мы і многіх самавітых асоб, і выдатных дзеячаў.

Урэшце, ілюстрацыйны матэрыял надзіва багаты — звыш 500 фотаздымкаў і малюнкаў, зробленых самім А.Цітовым, пры тым большасць з іх друкуецца ўпершыню. А хіба не цікава (а галоўнае, пазнавальнае!) паглядзець, якімі былі пячаткі Ефрасініі Полацкай, Сімяона Полацкага, полацкага князя Глеба і іншых людзей, што стаялі ля вытокаў нашай дзяржаўнасці? Ды і ў пазнейшыя перыяды не лішнім будзе зазірнуць.

Калі А.Цітоў у гаворцы карыстаецца навуковай тэрміналогіяй, яго мова, як таго патрабуе жанр, акадэмічная, дык А.Хатэнка ў кнізе "Зніч нашай памяці" піша лёгка, расказана. Асобныя мясціны нагадваюць пазіію ў прозе. Эмацы-

янапынасць аўтара зразумелая. Захоплены, усхвалявана расказвае А.Хатэнка пра абрады, што толькі праз сем дзесяцігоддзяў зноў атрымалі права на жыццё. Зніч памяці — агонь у гонар тых, хто памёр. Агонь, якому накіравана вечнасць. Вечнасць, калі мы пазбавімся беспам'яцтва, навучымся размаўляць з адшшоўшымі, як з жывымі... Зрэбці жа гэта не так і складана, дастаткова толькі прыслухацца да народных звычаяў. Тады можна адчуць, што на гэтай грэшнай зямлі нішто не праходзіць бяспледна. Вера ў замагільнае жыццё? Не, вера ў тое, што чалавек жыве датуль, пакуль яго памятаюць. Жывуць людзі — жыве і народ. А значыць, жыве і Беларусь!

"Гакланіся дубу" — так называў сваю кнігу А.Ненадзец. Зноў жа вяртанне ў міфалогію, да забільных абрадаў. Прадзі ж нашы асабліва шанавалі гэтае магутае, а ў нечым і загадкавае дрэва. Шанавалі яго і пакланяліся дубу. Аўтар сістэматызаваў шматлікія матэрыялы, што ўвогуле раскрываюць культ дрэва. Гэта і выказванні вядомых фалькларыстаў, пісьменнікаў, і ўрыўкі з мастацкай твораў, а таксама з фальклору. Калі ж шырэй — паўстае сама стыхія народнага жыцця, а вера людзей успрымаецца той жыццядайнай сілай, што дазваляе ім выстаць на самых вышніх паўстанках часу ды і, няма сумнення, стане падтрымкай ім цяпер. Калі, безумоўна, не страчваць гэтай святой веры.

Сталася так, што ўслед за першай кнігай А.Ненадзеца з'явілася і другая — "Крэпасць на Бярэзіне". На гэты раз падрабязна расказваецца пра ўнікальны помнік фартыфікацыйнага мастацтва пачатку XIX стагоддзя. Узнаўляюцца абставіны будаўніцтва Бабруйскай крэпасці, можна пазнаёміцца з яе копішнім гарнізонам, даведацца пра дэкабрыстаў, якія служылі тут, вярнуцца да падзей вайны 1812 года.

Рэдакцыя краязнаўства — ініцыятар і серыі "На зямлі Беларусі ў згодзе". Як вядома, здаўна на нашай зямлі жывуць прадстаўнікі самых розных народаў. Кожны ж з іх мае сваю багатую культуру, традыцыі, разам з тым відавочна, што гэтыя народы аказваюць пэўны ўплыў і на развіццё беларускай нацыянальнай культуры, як і тая, у сваю чаргу, жывіць іхнюю культуру. Першай у згаданай серыі пабачыла свет кніга В.Тугая і А.Гапавача "Тут песні Дагавы гучалі", у якой раскрыты шматвяковыя ўзаемасувязі беларускага і латышкага народаў. Назва ж кнігі Г.Думіна і І.Канапацкага сама гаворыць за сябе — "Беларускія татары: мінулае і сучаснасць". Ахоплены перыяд з XIV стагоддзя, калі татары ўпершыню з'явіліся на землях Вялікага Княства Літоўскага, і па сённяшні дзень. Асабліва цікавыя раздзелы, прысвечаныя традыцыям і побыту гэтага народа. Не абдыдзены ўвагай і праблемы нацыянальнага адраджэння татар.

Нашых суайчыннікаў за мяжой, бадай, цікавіць, якімі ж новымі кнігамі парадзе выдавецтва "Полымя" ў бліжэйшы час? Ды шмат якімі... Адна з іх, між іншым, пра беларускую дыяспору — "Замежная Беларусь" Л.Пранчака. У ёй змешчаны творчыя партрэты найбольш вядомых прадстаўнікоў беларускай культуры ў Злучаных Штатах Амерыкі, Аўстраліі, Канадзе, Францыі, Вялікабрытаніі, расказваецца пра эмігранцкія выданні, розныя арганізацыі, установы. Бадай, ці не ўпершыню замежжы так наблізіцца да Бацькаўшчыны.

Позірк жа В.Чаропкі ("Імя ў летпісе") слагае ў сіваю даўніну. Паўстаюць абліччы Рагвалода, Святаполка Тураўскага, Усяслава Чарадзея, Глеба Менскага, Міндоўга і іншых князёў, чью ролю ў станавленні беларускай дзяржаўнасці цяжка пераацаніць. Няма патрэбы нагадваць, як шмат "Белых плям" у адностраванні гэтага перыяду нацыянальнай гісторыі. Тым больш ухвальны паміненні В.Чаропкі, які, выкарыстоўваючы багаты фактычны матэрыял (у тым ліку ўведзены ў шырокі ўжытак ўпершыню), па-свойму тлумачыць шмат якіх падзей. У прыватнасці, барацьбу Полацкага княства за незалежнасць, вайну Вялікага Княства Літоўскага з Тэўтонскім ордэнам, Маскоўскай дзяржавы, Польшчай.

Папоўніцца новымі выданнямі і міжвыдавецкая серыя "Нашы спадчыныя землі". У Касцю ("Шукаю папараць-кветку") знаёміць з жыццём і дзейнасцю беларускага фалькларыста, этнографа, мовазнаўцы і публіцыста К.Сержпутоўскага. А.Гадзіліна ("Летапісец Віцебшчыны") — з беларускім гісторыкам А.Сапуновым, які асабліва шмат зрабіў для вывучэння Полацка-Віцебскага краю. Ва ўсім свеце вядомы першы рускі консул, расійскі консул у Японіі Юсіф Гашкевіч, які валодаў трынаццаццю замежнымі мовамі, склаў японска-рускі слоўнік. А.Гашкевіч родам з Беларусі. Пра гэтага выдатнага чалавека кніга У.Гузанава "Адyseй з Беларусі". Ф.Ігнатовіч ("Уладзіслаў Борзабагаты") узнаўляе аблічча палпелніка К.Капіноўскага. Урач па прафесіі, ён у час паўстання 1863—1864 гадоў быў рэвалюцыйным камісарам Наваградскага павета, а пасля эміграцыі, у дні Парыжскай камуны, — медыкам шпітала камунараў.

Думаецца, не пройдуць міма чытацкай увагі і такія кнігі, як "Музыка беларускіх вячорак" В.Берберова, "З невывучаных крыніц народнай творчасці: сучасны беларускі габелен" Т.Гаранскай, "Сэрца старога Мінска" У.Дзянісавы і іншыя. Выдавецтва, як бачым, нягледзячы на цяжкае матэрыяльнае становішча, знаходзіць сродкі, каб своечасова выпускаць кнігі, патрэбныя кожнаму свядомаму беларусу. Каб жа стаць свядомым — іх неабходна чытаць.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

АПЛАДЫСМЕНТЫ ЗАМЕСТ ТОРТА...

У Іспаніі існуе закон, які забараняе эксплуатацыю дзіцячай працы. Міжвольным яго парушальнікам стаў... беларускі оперны тэатр. Справа ў тым, што ў спектаклі "Мадам Батэрфляй", які ён паказваў на замежных гастролях, іграла юная Ганна Кулік.

Захопленыя паклоннікі беларускіх спевакоў са здзіўленнем паказвалі на дзяўчынку, якая ішла з тэатра да аўтобуса. Але нехта з гледачоў рассяяў іх недаўменне: "Гэта не дзіця, а актрыса". І маленькая мінчанка з уласцівым ёй пачуццём уласнай годнасці спакойна адказвала на прывітанні, гэтак жа, як зусім нядаўна выходзіла на паклоны пасля спектакля.

Аня нават па прызнанню мамы, Наталлі Кузняцовай, паводзіла сябе проста ідэальна. Лёгка пераносіла цяжар далёкага падарожжа, у аўтобусе іграла, смяялася, як і належыць у яе ўзросце. Праўда, у той час, калі канчаліся спектаклі, усе іншыя дзеці ўжо даўно спалі: гэта была ўжо глыбокая ноч.

Дарэчы, на гастролях Ганне споўнілася шэсць гадоў. У падарунак на дзень нараджэння яна атрымала вельмі прыгожы шакаладны торт. Толькі вось пакаштаваць яго не паспела: нехта спакусіўся на гэты твор кандытарскага мастацтва. Прапажа падарунка не вельмі засмуціла дзяўчынку. Ёй больш спадабаліся апладзіменты і вельмі цікавае падарожжа разам з выдатнымі спевакамі.

Г. ПАЎЛАВА.

Тэатр юнага гледача сталіцы паказаў спектакль "Каля адвечнага парога..." па творах Уільяма Шэкспіра "Чараўніца Ахерста" і Алы Саскавец "Ля свайго парога". Выканаўца ролі Эмілі і Кацярыны — Рыма Маленчанка. Аўтар сцэнічнага варыянта і рэжысёр-пастаноўшчык — Зінаіда Пасюціна. Мастак-пастаноўшчык — Дамітрый Мохаў.

НА ЗДЫМКУ: Рыма МАЛЕНЧАНКА ў ролі Эмілі.
Фота У. КРУКА.

ПАМЯЦІ МАКСІМА

У Свята-Петрапаўлаўскім саборы ў Мінску адбылася паніхіда памяці Максіма Багдановіча.

Так дырэкцыя музея і беларуская інтэлігенцыя адзначылі 76-ю гадавіну смерці паэта.

С.ЧЫГРЫН.

ПЕРАКЛАДЗЕНА ЯНАМ ПЯТРОЎСКІМ

ДРУГОЕ ВЫДАННЕ ДЭКЛАРАЦЫІ ПРАВОЎ ЧАЛАВЕКА

У горадзе Гейнсвіл штата Фларыда (ЗША) выйшла з друку асобная кніжка "Універсальная Дэкларацыя Правоў Чалавека". На беларускую мову пераклаў яе і працаваў беларус-эмігрант Ян Пятроўскі. Ён з'яўляецца і выдаўцом кніжкі.

Акрамя тэкста Дэкларацыі правоў чалавека, змешчаны тут і вялікі артыкул спадара Пятроўскага, які мае назву "У змаганні за правы чалавека". У ім аўтар грунтоўна разглядае гістарычны шлях чалавечага

змагання за сваю свабоду, годнасць і правы. А пачынаецца ён ад старажытнага дакумента — Кодэкса Гамурабі, які, як падкрэслівае Ян Пятроўскі, на тых часах "быў зборнікам справядлівага і гуманітарнага права".

Пасля аўтар спыняецца ў сваім уступным слове на рэфармах Салёна, Рымскім праве, а таксама іншых дакументах, якія абаранялі правы чалавека. Не абмінуў Я.Пятроўскі і Статут Вялікага Княства Літоўскага і яго "галоўнага рэ-

дактара і кдыфікатара права і выдаўцы" Льва Сапегу.

Што датычыць сённяшняй Дэкларацыі, дык гэта, кажучы словамі Яна Пятроўскага, "сумесны праўны твор для карыстання народамі, якія напісалі яго з мэтай асягнення справядлівага і годнага жыцця на нашай Зямлі. З гэтае прычыны Дэкларацыя павінна чытацца ўсімі людзьмі, вывучацца кожным чалавекам, навучацца на памяць у школах. Яе трэба ведаць, на яе трэба паклікацца і

спасылацца пры кожнай нагодзе і цытаваць у публікацыях, каб гэтак дарогаю "Універсальная Дэкларацыя Правоў Чалавека" сталася жывым дзеючым творам, вытокам веры ў поступ, што вядзе да справядлівасці, роўнасці і годнасці чалавека".

Да ўсяго сказанага вышэй хочацца дадаць, што гэта ўжо другое выданне "Дэкларацыі..." пад рэдакцыяй Яна Пятроўскага.

СВЯТА СЛАВЯНСКАЙ ПІСЬМЕННАСЦІ

Дзень 24 мая трывала ўвайшоў у наш календар як свята славянскай пісьменнасці і славянскіх культур. Менавіта гэтай падзеі быў прысвечаны вечар у Беларускай таварыстве дружбы. Праводзіўся ён па ініцыятыве таварыства дружбы Беларусі з Балгарыяй, Польшчай, Расіяй, Украінай, Чэхіяй і Славакіяй. Ва ўрачыстасцях прынялі ўдзел прадстаўнікі пасольстваў Польшчы, Балгарыі, Расіі, Украіны, навуковай і творчай інтэлігенцыі, грамадскасці Беларусі.

— На Беларусі, — сказаў старшыня рады таварыства “Беларусь — Балгарыя” прафесар Геннадзь Цыхун, — гэта яшчэ і свята Адраджэння, таму што звязана яно не толькі з успамінамі аб стваральніках славянскай азбукі Кірылу і Мяфодзіі, але і з імёнамі вялікіх беларускіх асветнікаў Францыска Скарыны, Кірылы Тураўскага, Ефрасіны Полацкай, Сымона Буднага, Сімяона Полацкага.

Прыведзеныя словы асветніка І. Сразнеўскага сталі лейтэматывам усяго вечара: “Мы павінны любіць славянства ва ўсім яго абліччы, таму што мы славяне; без гэтага мы не можам мець сапраўднай любові, сапраўднай навагі да саміх сябе: гэта друг маралі, прамы

наш чалавечы доўг, доўг любові роднага да роднага, брата да брата”.

Выступіўшы затым пісьменнік Алесь Пётрашэвіч, акадэмік Балгарскай акадэміі навук Георгій Блізнакоў, паэт Сяргей Панізьнік, міністр адукацыі Віктар Гаісенак адзначалі, што свята, падобныя на гэта, збліжаюць усе славянскія народы. Нягледзячы на цяперашнія цяжкасці, усё стане на сваё месца, таму што наша сіла — у нашым адзінстве. Народы, якіх зблізілі браты — асветнікі Кірыл і Мяфодзіі, заўсёды імкнуліся да самастойнасці і незалежнасці. Сёння суверэнная Беларусь паказвае прыклад брацкіх адносін, у першую чаргу з усімі славянскімі народамі.

Цікавай была і мастацкая частка вечара. Вучні мінскай гімназіі N 198, дзе славянскае брацтва ўжо рэалізуецца на практыцы, выканалі вершы і песні на некалькіх славянскіх мовах. А калі закружыліся ў танцы, нават дыпламаты не стрымаліся — пусціліся ў скокі.

Завяршыўся вечар выступленнем ансамбля “Агмень” цэнтра этнаграфіі і фальклору Цэнтральнага раёна Мінска, мастацкім кіраўніком якога з’яўляецца Алена Рашчынская.

В. ВАСІЛЬЕУ.

“Габелен веку” стварае народны мастак Беларусі Аляксандр Кішчанка. На ім будучы прадстаўлены палітыкі і грамадскія дзеячы многіх краін свету. Памер габелена — 14х7 метраў. “Я належу да трох культур”, — сцвярджае Аляксандр Кішчанка. І, сапраўды, нарадзіўся майстар у горадзе Багучар Варонежскай вобласці. Займаўся ў мастацкім інстытуце ў Львове. З 1964 года працуе ў Беларусі. Яго работы вядомыя ў многіх краінах. У Мінску мазаіка Кішчанкі ўпрыгожвае тарцы жылых дамоў у мікрараёне Усход-1. Яго габелены — у будынку Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, у Дзяржаўным тэатры оперы і балета, у Мінскім музычным вучылішчы. Твор “Чарнобыль” падараваны Арганізацыі АБ “яднаных Нацый. Нядаўна мастаку споўнілася шасцьдзесят гадоў. Ён поўны творчых сіл і новых цікавых задум.

НА ЗДЫМКУ: народны мастак Беларусі Аляксандр КІШЧАНКА.

Фота У. МЯЖЭВІЧА.

ЦІ ЛЁГКА ВЯРНУЦА З ВЫРАЮ...

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

болей не займаецца. Хачу рачаравіць тых, хто так мяркуюе. Асабіста ў мяне часу заўсёды не хапае. Мушу весці вялікую навуковую работу — кірую навуковай праграмай “Славяне Усходняй Еўропы”. Чалавек у этнакультурнай прасторы”. Выкладаю музейнаму ў інстытуце культуры, вяду семінары ў С.-Пецярбургскім універсітэце. Удзяліваю ў распрацоўцы вучэбнай праграмы для беларускага класа пры Славянскім ліцэі, адчыненым год таму ў Санкт-Пецярбургу. Апроч таго рэгулярна вядзюць на Палессе. Пасля чарнобыльскай аварыі меўся адпаведны перапынак, але мы ўжо з’ездзілі са студэнтамі ў Веткаўскі і ў Магараўскі раёны. У гэтым годзе збіраемся на Вальню.

— Што даюць вам экспедыцыі? Напэўна, вашы спавуты папярэднікі, такія, як Раманаў ці Сержпутоўскі, сабралі ўсё, што маглі, ды раней і збіраць было куды лягчэй!

— У нейкім сэнсе так. Іхнія знаходкі, зробленыя на пачатку стагоддзя, гэта практычна 50 працэнтаў калекцыі, якую мае музей. Шмат экспанатаў падарвалі даследчыкі Беларусі Карскі, Янчук, Харузіна і іншыя, але, зразумейце, ніводзін даследчык не здолыў ахапіць усё, чым багаты наш край, і працы там — не толькі нам, а і беларускім этнографам — хопіць на доўгія гады. Я ўвогуле лічу, што той, хто не пабываў на Палессі, не можа мець поўнага ўяўлення аб тым, што такое культура беларусаў, культура славян увогуле. Палессе — яшчэ не распрацаваная ніва для этнаграфіі.

— А ці здольна яно зрабіцца “беларускім П’емонтам”, як сцвярджаюць “Чырвоная змена” віленскі гісторык Юры Шаўцоў!

— Мне здаецца, не. Беларускае менталітэт захавалася (адносна) больш на Наваградчыне, Міншчыне, Полаччыне. А Палессе — самабытнае ўтварэнне, і б’ягаць яго з іншымі не трэба. Тым больш лічыць, што яно можа зрабіцца пляцоўкай для адраджэння нацыі. Ідэя Шаўцова — знешне прыгожая і вельмі эмацыянальная, але ўсё-такі не навуковая канцэпцыя. Дзяржава будзеца па-над этнічнымі параметрамі.

— Але ж вы і самі не адмаўляеце, што Палессе дае вам многае!

— Гэта іншая справа. Я вывучаю культуру, а не палітыку, і Палессе ў гэтым сэнсе больш цікавае для славян увогуле, чым для беларусаў. Тая праграма, якую мы зараз стварылі

(“Славяне Усходняй Еўропы”), якраз і ўлічвае гэты аспект. Мы разглядаем Беларусь не ў супольнасці колішняга Саюза і не як адзінаковую з’яву, вартасную саму па сабе, а ў супольнасці з Усходняй Еўропай, і калі зірнуць на нашу беларускую гісторыю, то мы даўней мелі больш сувязяў з Еўропай, чымся з Усходам, з Масковіяй, хаця і былі блізка да яе. Створаная намі праграма прадугледжвае 16 мабільных выстаў па розных аспектах культуры (тканіна, ганчарныя вырабы, прылады працы, рэчы побыту і г.д.). Мне вельмі па душы стварэнне ў Мінску Усебеларускага Дома, але я не зусім згодзен з Адамам Мальдзісам: Скарынаўскаму цэнтру, які, дарчы, і Мінску, не трэба рабіцца музейем. Гэта, канечне, перабольшванне ці нават метафара. Але другі шлях бачыцца мне больш перспектыўным. Музей у Скарынаўскім цэнтры (ці ва Усебеларускім Доме) лепей разглядаць не як музей у звычайным сэнсе гэтага слова, не як спробу сабраць тую ці іншую экспанату і “закансерваваць” іх навечна, а як цэнтр асэнсавання прадметнага свету культуры Беларусі і займацца ў гэтым цэнтры не столькі фундаментальнымі даследаваннямі, якія патрабуюць і шмат часу, і шмат выдаткаў, колькі сінтэзам розных накірункаў культуры, навукі, распрацоўваць новыя метады, акумуляваць новыя ідэі, гіпотэзы. І — побач з гэтым! — рабіць выставы ці экспазіцыі, якія будуць мяняцца, скажам, праз год ці паўтара, а да іх — прымяркуюцца пэўныя канферэнцыі, семінары і г.д.

— Значыцца, вы лічыце, што тая каштоўнасць, якая сабралі вашы папярэднікі (Раманаў, Карскі), так і павінны захоўвацца там, дзе яны зараз ёсць, і вяртаць іх Беларусі не трэба!

— Пра вяртанне ўсёй калекцыі цалкам не можа быць і гаворкі. Экспанаты яе збіраліся, вядома, на Беларусі, але гэта не быў рабунак, падобны да таго, калі гвалтоўна вывозілі царкоўныя рэліквіі, святыні ці творы мастацтва: карціны, скульптуры і г.д. Тое, што сабралі нашы папярэднікі, — гэта найперш набытак навукі, і гэты набытак трэба шанаваць. Вартасць славянскай калекцыі, якая налічвае 100 тысяч адзінак захавання (беларуская яе частка — звыш 6 тысяч адзінак), яшчэ і ў тым, што яна збіралася паперад усіх войнаў — і 1914-га, і грамадзянскай, — і парушаць яе альбо разбураць ці дзяліць на часткі — проста немэтазгодна. Як навуковая калекцыя, яна выконвае сваю ро-

лю і з’яўляецца найлепшым дапаможнікам не толькі для даследчыкаў Беларусі, але і для вучоных усяго свету, якія цікавяцца славянамі ці, прынамсі, беларусамі. Усе астатнія музеі — у Мінску, іншых гарадах Беларусі — ствараліся пасля вайны, і таму калекцыі іх шмат у чым няпоўныя. Многа шкіды прынесла і чарнобыльскае катастрофа: на нашых вачах гіне глыбінны пласт культуры — ідзе незабэжны працэс перасялення, і захавець тое, што засталася, усё цяжэй і цяжэй.

— Дык што, ніхай Беларусь застаецца з тым, што мае!

— Яна будзе мець больш, калі добра прадумае сваю палітыку культурнага і нацыянальнага адраджэння. Калі зірнуць цяпер, то куды, скажам, дзенецца тая калекцыя Этнаграфічнага музея, якую мы, да прыкладу, перададзім? Ці знойдзецца на Беларусі адпаведнае месца, адпаведны ўмовы захавання, ці знойдзецца спецыялісты, якія будуць захоўваць яе належным чынам? На ўсё гэтыя пытанні адмоўна адкаж, і не трэба тлумачыць, чаму ён будзе адмоўным.

Калекцыю нашага музея па многіх параметрах зручней захоўваць там, дзе яна зараз знаходзіцца, але... трэба зрабіць яе яшчэ больш даступнай! Каб не было аніякіх абмежаванняў пры знаёмстве з ёю, асабліва з той яе часткай, якая знаходзіцца ў сховішчах.

І яшчэ адзін немалаважны аспект гэтага пытання. Ніколі не трэба кідацца ў крайнасці, маўляў, давайце забярэм усё, што наша, і тады, як у казцы, адразу адрадзіцца і наша культура, і наша нацыянальная свядомасць.

Вяртаць трэба толькі тое, без чаго яна не здолее існаваць. А вось што вяртаць — залежыць ужо не ад нашай нацыянальнай пыхі, а ад яснага разумення таго, чым сілкуецца народ, яго гісторыя і культура, карацей, ад усёабапачаючага развіцця навукі па гэтых пытаннях. І вось тут большую карысць прыносяць не гора-палітыкі, а спецыялісты вышэйшага ўзроўню, якім знаёмы ўсе тонкасці такога працэсу, якім знаёмы ўрэшце прафесійныя сакрэты не толькі пры вызначэнні каштоўнасці скарбаў, але і іх захавання.

Збіраць можна і на Бацькаўшчыне. І не без поспеху! Здолелі ж у Глыбокім знайсці і даўнейшыя рэчы побыту, і нават карціны, што валяліся па застрэшшах ці на гарышчы, і стварыць першы на Беларусі Дом рамёстваў! А хіба іншыя вёскі ды паселішчы бяднейшыя на даўніну?! Бяднейшыя, пэўна, на

шчырых, зацкаўленых у сваёй справе людзей.

Разумею, што гэта эмоцыі. Але і яны іншы раз прыносяць карысць. Давайце ж будзем часам і эмацыянальнымі, застаючыся пры ўсім нашых якасцях найперш спецыялістамі ў той справе, якой мы вучыліся і якой аддаём цяпер усё свае сілы.

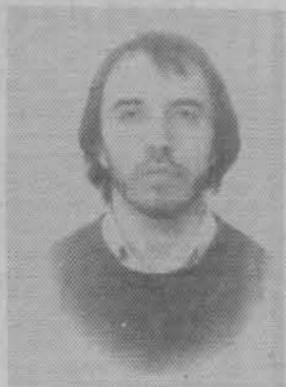
— Той, хто чуў бы нашу гутарку, напэўна, вельмі здзіўлюся, што мы вядзём яе пераважна па-руску. Але — дзіўная справа: размаўляючы са мной па-руску, вы некалькі разоў ужывалі беларускія словы. Гэта што, тое, што вы не змаглі пераадолець у сабе, — вашы полацкія карані ці што іншае!

— Па-першае, мы вялі размову пра Беларусь, а як тут абдызешся без таго, каб не назваць тое, што ўжо мае назву ў нашай мове, якраз так, як і належыць. Я ведаю мову, і калі бываю ў Мінску ці на Палессі, размаўляю па-беларуску. А тут, у Пецеры, я адчуваю сябе больш навукоўцам, чым беларусам. Руская асяроддзе, у якім я знаходжуся, пэўныя навуковыя традыцыі вымагаюць ужываць рускую, што я і раблю.

— А на суполцы! Чаму там ад вас так рэдка можна пачуць беларускае слова? Нават тыя, хто даўно прыхаў сюды, імкнунца, хай і з памылкамі, гаворыць са сваімі сябрамі па-беларуску, а вы, нібыта знарок, гаворыце з намі па-руску.

— Гэта тое самае, што я вам казаў раней: на суполцы я выконваю пэўную сацыяльна-культурную функцыю — з’яўляюся асветнікам, носьбітам ведаў. І яшчэ я лічу, што ў Санкт-Пецярбургу нельга стварыць такога сапраўднага беларускага асяроддзя, у якім беларуская мова з’яўлялася б натуральнай. У тым, чым мы займаемся на суполцы — дзелімі ўражаннямі, ведамі і г.д., — прысутнічае элемент гульні, элемент усвядомленага выбару. А з культурнымі традыцыямі нельга гуляць ані ў якія гульні: яны разбураюць гэтыя традыцыі. Асабіста для мяне беларуская мова — святыня, і я не хачу, каб яна рабілася цацкай.

— Але ж гульня, як вы ведаеце, — перадаснова ўсёй чалавечай дзейнасці. Калі дзіця не навучыцца гуляць, то з гэтага дзіцяці не вырасце чалавек, здольны лёгка і свабодна аперыраваць самымі складанымі паняццямі, з якімі ён сутыкнецца не толькі на працы, але і ў жыцці. Можна, якраз гэта гульня і дапаможа некаторым з нас вярнуцца да сваіх каранёў. Помніцца, у свой час мы таксама гулялі ў інтэрнаце ў дзіўнаватую на першы погляд

гульнію — дамовіліся плаціць за кожнае ўжытае намі рускае слова дзесяць капеек. Гульня — гульні, а праз месяц тыя “штрафы” нам ужо не спатрэбіліся. І я спадзяюся, што хлопцы, з якімі мы так рабілі, і дагэтуль не забыліся ні тых урокаў, ні самой мовы.

— Я не хачу спрачацца: кожны ідзе тым шляхам, які для яго больш зручны.

— Алег Віктаравіч, уключыўшы дзямі “Радые Балтыя”, я нечакана пачуў вашу прозвішча і быў прыемна ўражаны тым, што вы казалі, распавядаючы пра народныя звычай і прыкметы. Гэта што — выпадак!

— Не, я кожны тыдзень раблю кароценькую перадачу на дзесяць хвілін, і мне вельмі падабаецца гэты занятак. Ён нейкім чынам набліжае мяне да людзей, бо, самі разумеюце, у музей прыходзяць адзікі, а тут я маю большую аўдыторыю.

— Згадваючы пра гуканне вясны, вы прамовілі фразу: “У гэты час птушкі вяртаюцца з Вырыў”. Гэта што — абмоўка!

— Не, так у беларускай (увогуле славянскай) міфалогіі называецца краіна мёртвых, нябыт, краіна продкаў. Ужываючы выраз “птушкі ляцяць у вырай” або “птушкі вяртаюцца з выраю”, які апроч беларускай захавалі яшчэ ўкраінская і польская мовы, мы, бадай, і не здагадваемся, адкуль узлялася такая назва. Краіна Вырыў (або Ірыў) — тое месца, куды, згодна з міфам, адляталі душы памёршых і з якога вярталіся, каб увесну — як і ўсё жывое ў прыродзе — адрадзіцца ў новым целе, у новай якасці.

— То мо з выраю — з нябыту — вернецца некалі і наша спадчына!

— Будзем спадзявацца, што так. Спрадвечных законаў жыцця, так пазычына і, дарчы, так глыбока замацаваных не толькі ў нашых міфах, у фальклоры, але і ў нашай хіба што падсвядомасці, не адмяняю ніхто. Гэта увогуле немагчыма. Чыста практычна. Ім можна надаваць розную афарбоўку, але самі яны — гэтыя законы — застаюцца.

Гутарыў Анатоль КІРВЕЛЬ.

г. Санкт-Пецярбург.

ЛЯЛЬКІ ЛЮБЯЦЬ УСЕ

Тысячы дзяўчынак і хлопчыкаў з усёй Беларусі, краін блізкага і далёкага замежжа сабраліся ў Мінск на фестываль тэатраў лялек. Апафеозам дзіцячага свята сталі гуляні дзятвы ў парку імя Горкага. Тут наш фотакарэспандэнт і зрабіў гэтыя здымкі.

На прыгожа прыбранай цэнтральнай пляцоўцы адзін за адным сваё мастацтва паказвалі самадзейныя і прафесійныя калектывы Мінска і рэспублікі. Разам з дзецьмі выступалі майстры — ансамблі “Харошкі”, “Свята”, калектывы з Аўстрыі, які выконваў народныя песні і танцы, самабытны хор з Бярэзінскага раёна.

З латкоў у алеях парку прадаваліся лялькі і іншыя цацкі з гліны, саломкі, з тканіны і драўляныя. Прычым, рабілі іх і дарослыя, і дзеці, укладшы ў сваіх любімых герояў (а большасць тэм для вырабу цацак і лялек была ўзята з дзіцячых кніжак) і майстэрства, і фантазію.

Свята выклікала задавальненне і ў дзяцей, і ў дарослых.

Фота Віктара СТАВЕРА.

АДНАЎЛЕННЕ АЎГУСТОўСКАГА КАНАЛА

У Гродзенскім раёне праведзены праектна-даследчыя работы па аднаўленню пабудаванага ў пачатку мінулага стагоддзя Аўгустоўскага канала. Канал, што працягнуўся ад Нёмана да Віслы, доўгі час служыў транспартнай артыярыяй, якая злучала дзве ракі, і з’яўляўся унікальным інжынерным збудаваннем

сваёго часу. У перыяд другой сусветнай вайны Аўгустоўскі канал пацярпеў так моцна, што стаў непраходным для эксплуатацыі. Гэтым пятам пачнуцца аднаўленчыя работы на беларускай частцы канала. Намечана ўзвесці шэсць шлюзаў і мастоў, расчысціць звыш дваццаці кіламетраў шляху.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ
Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80,
33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

ВАС ШУКАЮЦЬ
І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

У розны час з вёскі Пінчыцы Дзятлаўскага раёна Гродзенскай вобласці ў Заходняе паўшар’е выехалі тры мае родныя дзядзькі: **КАРМІЛЬЧЫК Павел Сцяпанавіч** у 1918—1924 г. у Аргенціну. Спачатку жыў у свайго земляка з вёскі Нарцэвічы **ЯКШЭВІЧА (Іосіфа!)**; **КАРМІЛЬЧЫК Пётр Сцяпанавіч** — у ЗША ў 1924—1926 г.; **КАРМІЛЬЧЫК Мікалай Сцяпанавіч** 1911 года нараджэння — у Канаду ў 1928—1929 г.

Адрасоў усіх іх мы не маем. Іх адшукваюць дзеці і ўнукі **КАРМІЛЬЧЫК** (па мужу **ПАЧАБЫТ**) **Антаніны Сцяпанавны**, роднай сястры **Паўла, Пятра і Мікалая КАРМІЛЬЧЫКАУ**.

Калі хто-небудзь што ведае аб упамянутых **КАРМІЛЬЧЫКАХ**, а таксама іх дзецях ці ўнуках, просім паведаміць у рэдакцыю “Голасу Радзімы” ці па адрасу:

220002, г. Мінск, вул. В.Харужай, дом 39, кв. 1.
ПАЧАБЫТУ **Балаяславу Фляр’янавічу**.
Тэл. 34-56-79.

ЗАМАЛЁўКА

МАЛАНКА

Вецер прабег па страсе, і яблыня пад акном ціхутка зашамцела, нібы штосьці прашаптала.

Недзе нясмела прабурчэў гром, а за ім зігзагам прабегла маланка, даганяючы яго. Праз хаіліну-другую ў садзе трывожна загаманілі дрэвы, нахіліліся адно да аднаго, здавалася, аб нечым папярэджваючы. На старой яблыні рыпела голле.

Куст язіну, выставіўшы свае кветкі-красачкі, моцна ківаўся і сьпаў наўкола пах, водар свайго юнацкага багацця.

Наваколле накрылі хмары, і маланка раз-пораз бліскала, асвятляла і крэсліла хмару, як таямнічае страшэлішча. Па небе каціўся ўжо моцны ранні малады грукатлівы гром, здавалася, вось-вось знішчыць усё на зямлі. Але ён толькі скальхнуў хмару, і раптам хльвнуў спорны дождж.

З грукатам і маланкаю моцны вецер падганяў хмару-страшэлішча, і яна, прыбіўшы пылі і пальмушы лісце, паплыла за пес. Тут у сад заглянула вясёлае, ласкавае сонейка. Дрэвы сталі спакойнымі, кветкі язіну ўсміхаліся сонцу, п’янілі сваім водарам, лісцікі скідалі з сябе на зямлю кроплі дажджу і з усмешкаю частавалі чыстым паветрам. На лісцях сонейка гуляла.

Выпецеў верабейка, сеў на страсе, трапятая крыльямі і штосьці крычаў па-свойму, радаваўся сонейку.

“Сто, трыста, тысячу гадоў назад людзі таксама назіралі такую прыгажосць. Ці будучь будучыя пакаленні яе бачыць?” — падумаў з сумам.

Яўген КРАМКО.

СПОРТ

ЦЯЖКАЯ АТЛЕТЫКА. Чэмпіёнам свету сярод юніёраў у Празе ў катэгорыі да 108 кілаграмаў стаў беларускі спартсмен Руслан Даражнюк. Яго вынік у двухбор’і 382,5 кілаграма.

МАСТАЦКАЯ ГІМНАСТЫКА. Маладзёжнае першынство Еўропы прайшло ў Румыніі. Абсалютны чэмпіёнскі тытул дастаўся нашай зямлячцы Вользе Гантар. У яе таксама “золата” ў практыкаваннях з мячом і лентай і “серабро” ў практыкаваннях са скакалкай.

ТАЭКВАНДО. На адкрытым чэмпіянаце Даніі зборная жаночая Беларусі заняла другое месца сярод сарака трох еўрапейскіх каманд.

У асабістым заліку першыя месцы дасталіся Юліі Бражнювай і Але Бычэнка. Другія — у Святланы Хаткевіч, Анастасіі Суславай, Наталлі Старасценкавай.

Сярод мужчын вызначыўся мінчанін Сяргей Любінскі, які разам з залатым медалём атрымаў і кубак лепшага байца спаборніцтваў.

ВОДНЫЯ ЛЫЖЫ. Ніякіх

шанцаў на поспех іншым камандам на Міжнародным турніры ў Кіеве не пакінулі беларускія спартсмены. Алена Мазоўка, Ірына Турэц, Юры Рыкцёр, Алег Дзевятоўскі — асабліва вызначыліся на спаборніцтвах на Украіне.

ВЕЛАСІПЕДНЫ СПОРТ. Зборная Рэспублікі Беларусь прыняла ўдзел у шматдзённай гонцы “Тур дзю Марок”. У агульным заліку наш спартсмен Юры Суркоў уступіў толькі француз Рэжы Сіману.

На заключным этапе вызначыўся і бабручанін Ігар Патэнка, які фінішаваў першым.

ВАЛЕЙБОЛ. Працягваюцца адборачныя матчы першынства Еўропы. Зборная Беларусі двойчы абыграла валейбалістак Іспаніі з аднолькавым лікам 3:1. Нашы спартсмены лідзіруюць у сваёй групе.

КІББОКСІНГ. У Італіі прайшоў чэмпіянат свету. Удаля тут уступіў мінчанін Уладзімір Задзіран, які заняў першае месца.

ШАХМАТЫ. А. Шыраў (Латвія), М. Гурэвіч (Бельгія) і Б. Гельфанд (Беларусь) лідзіруюць на міжнародным турніры, што праходзіць у Мюнхене.